

KIS PÉTER

„A KIRÁLY HŰ BÁRÓJA”

(ÁKOS NEMBELI ERNYE PÁLYAFUTÁSA)

A XIII. századi magyar történelem egyik legfontosabb fejezetét az arisztokrácia fejlődése alkotja, és nem véletlen, hogy a magyar társadalomtörténet kutatói megkülönböztetett figyelemben részesítik ezt a kérdést. A századfordulón készült el az a két alapvető monográfia, amely máig nélkülözhetetlen az Árpád-kori főúri nemzetségek vizsgálatánál.¹ Az utóbbi időben néhány olyan munka is napvilágot látott, amely szintézist próbált adni a magyar arisztokrácia középkori történetéről, -így Fügedi Eriké, aki az államalapítástól Mohácsig terjesztette ki vizsgálata időhatárát, Kristó Gyula pedig a tartományúri rendszer jellemző vonásait dolgozta fel.² Az arisztokrácia kutatása az egyes életpályák elemzésére is módot ad. A régebbi szakirodalomból Pór Antal Csák Máté- vagy Bunyitai Vince Borsa Kopasz-biográfiáját lehet megemlíteni, az újabbak közül pedig Tóth Melinda, Kristó Gyula munkáit.³

Ákos Ernye életrajzát többen is feldolgozták. Az első ezek közül Kandra Kabos, ma már inkább csak tudománytörténeti szempontból érdekes tanulmánya, amely számos téves adatot és következtetést tartalmaz.⁴ A már említett, az Árpád-kori nemzetségeink történetét és genealógiáját összefoglaló munkákban Wertner Mór az Ákos nemzetség Ernye-ágára vonatkozó források regesztáit közölte,⁵ illetve más, archontológiai tárgyú munkáiban is közölt Ákos Ernyére vonatkozó adatokat.⁶ Karácsonyi pedig részletesen ismertette az Ernyék politika- és birtoktörténeti viszonyait.⁷ Reiszig Ede a vasvári ispánok archontológiájának keretében mutatta be a többiek mellett Ernye életpályáját is.⁸ A korszakkal foglalkozó monografikus

---

1 Wertner, 1891.; Karácsonyi, 1900.

2 Fügedi, 1986.; Kristó, 1979.

3 Pór, 1888.; Bunyitai, 1888.; Tóth, 1978.; Kristó, 1973.

4 Kandra, 1884. Már a címe is hibás: „Erne bán és fiai”.

5 Wertner, 1891. 54–67. p.

6 Pl.: Wertner, 1909. 564. p., Wertner, 1899. és Wertner, 1901. 25–26. p.

7 Karácsonyi, 1900. I. 102–104. p.

8 Reiszig, 1941. 119–121. p.

jellegű művek egy része szintén tartalmaz értékes megállapításokat Ákos Ernye és utódai szerepéről.⁹

Jelen dolgozat célkitűzése: egy életrajz keretében a kései Árpád-kor magyar arisztokráciája fejlődésének néhány típusjelenségét felvázolni. A biográfia egyes elemeiből kibontható típusjelenségek tárgyalása lehetővé teszi a főúri pályaképek közös vonásainak megvilágítását.

Az Ákos nemzetség a XIII. század közepéig

Az Árpád-kori magyar történelemre vonatkozó források nagyfokú hiányossága és töredékessége miatt középkori nemzetségek eredetéről nem állnak rendelkezésre pontos ismeretek.¹⁰ Ez áll az Ákos nemzetségre is. Maga az Ákos név (előfordul személynévként és helynévként egyaránt) török eredetű, jelentése: 'fehér sólyom'.¹¹ A nemzetség ősi címere nem maradt ránk, pontosabban a legkorábbi címeres emlékeknek számító pecséteken a címerpajzs ábrája az idők folyamán lekopott. A századforduló heraldikusai közül Csoma József kísérelte meg az Ákosok címerének rekonstruálását analógiák segítségével, amelyek alapján feltételezte: a pecséteken található segéd-sisakdísz a pajzs motívumát ismétli meg; tehát az ősi címer szerinte: „...a pajzsban hal, sisakdísz koronás női törzs, kétoldalt nyakához illesztve két hal feje, melynek törzse félkörben kanyarodik a női törzs feje felé.”¹² Mindenképpen említésre méltó, hogy az Ákos-nemhez hasonlóan a X. századtól kezdve Biharban birtokos Barsa genus címerén is két hal található, így esetleg „a két nemzetség származásilag összekapcsolható”.¹³ Ami nemzetségnév jelentése és a címerábrázolás közti diszkordanciát illeti, újabban felmerült nézet szerint „az Ákosoknak is volt — valószínűleg totem eredetű — nemzetségi címere, méghozzá

---

9 Pl.: *Pauler*, 1899., *Szűcs*, 1993. stb.

10 Néhány problematikus pont a középkori nemzetségek kutatásában, a teljesség igénye nélkül: a nemzetséghez tartozás jelölésére szolgáló terminus technicus, a „de genere” használatának kezdete és értelmezése a korszak forrásaiban, az Árpád-kori genusok viszonya a honfoglalás-kori nemzetségekhez, illetve magának az Árpád-kori nemzetség ismérveinek meghatározása. Az idevágó szakirodalomból a legjelentősebbek: *Karácsonyi*, 1900. I. VII. p.; *Györffy*, 1959. 4–6., 14. és 25. p.; *Geric*s, 1966. 6. p.; *Geric*s, 1967. 587–90. p.; *Györffy*, 1983. 371–372. p.; *Kristó*, 1983. 28., 35–36. és 45–46. p.

11 *Gombocz*, 1915. 8–9. p.

12 *Csoma*, 1904. 28. és 32. p.

13 *Györffy*, 1987. I. 573. p.

a nevében őrzött sólyom...”, amely a genus különböző ágaiban több ízben előfordult.¹⁴

Az Ákos nemzetség megalapítóját a kutatás mérvadó vonulata egy XII. században élt előkelő személyében véli megtalálni.¹⁵ 1132-ben a Borics és szövetségesei elleni sorsdöntő ütközet előtt II. Béla által összehívott főemberek tanácskozásán a Kálmán-párti (és Borics ellen nem teljesen egyértelműen állást foglaló) előkelők között megölték Ákos nembeli Moynolth-ot is („*Moynolth de genere Acus*”). Az eseményről tudósító krónikahely XII. századi, tehát közel egykorú forrásnak tekinthető.¹⁶ II. István 1124-es (jóllehet hamis) oklevelének méltóságsorában pedig olvasható Ákos és Magnold (aki azonos Moynolth-tal) neve is. Moynolth rokona lehetett ennek az Ákosnak, akit esetleg Kinnamosz bizánci történetíró említ Akuszisz néven az 1128-as harámi csata kapcsán mint a magyarok egyik leghíresebb emberét. Ez az Ákos viszont hátat fordított a korábban támogatott Kálmán-pártnak, és bekerült II. Béla, majd II. Géza kíséretébe, a trónviszály időszakában pedig végig kitartott II. Béla mellett,¹⁷ így nem meglepő, hogy a királyi tanács tagja maradt és neve a későbbiekben is felbukkan.¹⁸

A genus korai historiáját más — településtörténeti — aspektusból szállásterületük alakulásán, birtokviszonyaik fejlődésén keresztül is be lehet mutatni. Karácsonyi János (és nyomában Jakó Zsigmond) feltételezi, hogy az Ákos nemzetséget Pest megye északkeleti feléből a központi hatalom telepítette át Bihar megye nyugati részébe, feltehetőleg a stratégiaiul fontos Meszes-kapu védelmére.¹⁹ Pozitív adat azonban nem támasztja alá az Ákosok esetleges áttelepítését. A korai helynévanyag vizsgálata alapján ugyan lehetségesnek tűnik az Ákos-genus áttelepülése: a középkorban két Ákosmonostora nevű települést ismertek, egyet a Galga-

14 Rácz, 1995, 18–21. p., az idézet: 21. p.

15 Pl.: Wertner, 1915. 291. p.; Karácsonyi, 1900. I. 100. p. újabban: Kristó, 1983. 46. p.

16 SRH I. 449. p.; a krónikahely keletkezésének datálásához: Gerics, 1966. 5. p. (Györffy, 1993. 196–197. p. nézete szerint ez a rész az V. István-kori gestaíró, Ákos nb. Ákos interpolációja)

17 Makk, 1972. 43–44. p.; Kinnamosz idézett helye: Moravcsik, 197. p. 1124: DiplAnt. I. 417. p., kritikája: uo. 418. p.

18 A dömösi apátság 1138-as adománylevelének tanú-névsorában az ispánok felsorolásánál másodikként szerepel (MonStrig. I. 88. p.); 1146-ban Színes úrnő végrendekezésénél a világi előkelők között a harmadik helyen említik meg a tanúk között (PRendTört. I. 597. p.); egy II. Géza-kori oklevél szerint II. Béla idejében egy királyi birtokadomány lebonyolításában vett részt (Fejérpataky, 1893. 14. p. „... dator huius predii u rege Akus fuit ...”; az adat értelmezéséhez ld.: Váczy, 1994. 105–110. p.)

19 Karácsonyi, 1900. I. 108–109. p. és Jakó, 1940. 27. p.

folyó jobb partján (Akwsmonostora, 1394; monasterium de Ákos, 1421 — ma Galgahévíz) egy másikat pedig a Kraszna folyó bal partján (Akusmonostora, 1342; Akusfalva, 1370; Ákos, 1421 — ez utóbbi megegyezik a ma használatos elnevezéssel).²⁰ Mivel a nemzetség Pest és Közép-Szolnok megyei birtokai csak másodlagosaknak tekinthetők (a későbbiekben csupán egy ágnek voltak itt birtokai),²¹ nem elképzelhetetlen, hogy ezek a Micsk-ág²² X. század utáni szerzeményei.

A nemzetség bihari szállásterülete minden bizonnyal lakatlan volt, a később kezükön lévő falvak pedig telepítéseik eredményeként jöttek létre. Először az Érmelléken a nyírségi Cserhát erdős dombvidékéig, majd az azt Keletről határoló Kraszna völgyében, liget-erdős, mocsaras területen, ahol talán már a X. században megalapították a fentebb említett Ákost, a nemzetség központját, amelyet valószínűleg később monostorrá alakítottak át. Mivel a XII–XIII. század folyamán Pályin is állt egy monostor, amely szintén az Ákos nemzetségé volt, feltételezhető, hogy a genusból kivált egy ág, amelynek szüksége lett egy önálló monostorra. A későbbiekben a két birtoktest közti sávot falvak sorával kötötték össze. A XI–XII. században a nyírségi nagy tölgyesekbe is benyomultak, párhuzamosan a Berettyómenti területek betelepítésével. A XIII. század elején az Ákos-nemnek már tekintélyes földjei voltak Bihar megye északi részén.²³ Figyelemreméltó adat, hogy a feltételezett névadó, Ákos 1138-ban a bihari ispáni tisztséget viselte.²⁴ A királyi birtokok rendszerének összeomlása idején, valószínűleg királyi adományképpen (bár erről közvetlen okleveles adat nem maradt fenn) több falut megszerezve sikerült a birtokaikat tovább „kerekíteni”. A tatárjárás előtti évtizedekben tovább folyt a telepítés a Kraszna-völgyi és az érmelléki birtoktömbök között, talán a szomszédos Gut-Keledekkel versengve.

Az Árpád-kori előkelő nemzetségek egyik fontos jellemzője volt a nemzetséghez tartozó ágak, családok által közösen birtokolt, főleg temetkező helyként használt monostorok megléte.²⁵ Az Ákos-nem monostora eredetileg a már említett szilágysági Ákos volt, amely a XII. század közepén épülhetett mint az első magánalapítású monostor Erdély, illetve a Partium területén, amely még 1342-ben is az

---

20 *Kristó–Makk–Szekfi*, 1974. 4. p.

21 *Györffy*, 1987. I. 573. p.

22 *Karácsonyi*, 1900. I. 117. p.

23 *Jakó*, 1940. 35–37. p.

24 *MonStrig*. I. 88. p.

25 A nemzetségi monostorok fogalmát az utóbbi időben többen vitatták, vö. *Petrovics*, 1978., ill. *Fügedi*, 1991.

Ákos nemzetség (a Mikcs-ág) kezén volt.²⁶ Az Ernye-ág szakrális központja pedig a premontrei Nyírpályi volt Biharban, feltehetően a későbbi Monostorpályi helyén állt maga a monostor.²⁷ Pályi alapításának pontos dátuma nem ismert, bizonyosan létezett már 1234 előtt, hiszen az ekkor keletkezett ún. „Catalogus Ninivensiensis”-ben is szerepel mint Váradhegyfok (amit 1131 előtt alapított II. István) filiája. 1234-ben már Nyírpályinak is volt filiája, Nyírábrány, aminek a Gut-Keled nemzetség volt a kegyura. A váradi regesztrum 1222. évi bejegyzései között említik egy Pauli-i egyház prédiúmát („in predio ecclesiae de Pauli”).²⁸ Elképzelhető, hogy esetleg itt az Ákosok egyik ágának monostoráról van szó. Nem tisztázott viszont a monostor titulusa. Egy Anjou-kori adatból (1322) tudjuk, hogy Pályiban egy Keresztelő Szent János tiszteletére emelt egyház volt („... ecclesia ... in honore beati Johannis Baptiste”). A premontreiek kolostor-összeírásában viszont a pályi monostor védőszentje Szent Pál. Az ellentmondás magyarázata az lehet, hogy az összeírók (akik minden bizonnyal külföldi, francia szerzetesek voltak) a helység latinos névalakjából (Pályi–Pauli; Monostorospályi–Pauli Monasterium [!]) „következtettek” a monostor titulására.²⁹ Az ágakra bomlott úri genusok tagjai — a kegyuraságot kihasználva — „szekularizálták” a monostor alapításakor még tekintélyes birtokait, a sajátjukat növelve ezzel, részben így is megeremtvé az önálló egzisztencia lehetőségét.³⁰ Hasonló történhetett a már említett Ákosmonostora mellett Pályival is, amely 1322-ben már két részből állt, Ernye fia István, illetve Moys fia Moys osztoztak a birtokon.³¹

A XII–XIII. század alapvető változásai erre a nemzetségre is komoly hatással voltak. A döntő jelentőségűvé váló földművelés fejlődése maga után vonta a szolgákkal működtetett prédiúmok jobbágyi gazdaságokra való felbomlását. Ezzel szoros összefüggésben a földművelés intenzívebbé válásával a föld igen fontos lett, ezért ebben az időszakban elkezdődött a birtokelhatárolás és a családon belüli osztozkodás.³² Az Ákos-genus felbomlása hosszú, több évtizedes folyamat volt, az

26 Entz, 1994, 28. p.; 1342.: ZichyOkmt. II. 14. p.

27 Györffy, 1987. I. 650. p. azonosnak veszi Nyírpályit és Monostorpályit.

28 Oszvald, 1957. 237–238. és 247. p.; 1222.: VárReg. 203. sz.

29 1322: AnjouOkmt. II. 45. p.; Oszvald, 1957. 247. p. A jegyzéket kiadó Oszvald Ferenc is figyelmeztetett a helynévanyaggal kapcsolatban az esetleges pontatlanságokra, olvasási és másolási hibákra, vö. uo.: 233. p.

30 Kumorovitz, 1964. 79. p.

31 1322.: AnjouOkmt. II. 45. p.; Jakó, 1940. 35–37. p.

32 Bolla, 1957. 87. p. és Bolla, 1961. 113. p.

egy-
korábban az Ernye- és a Bebek-ág szakadt ki, a nemzetség további családjai vagy az Anjouk alatt kezdték meg a felemelkedést, vagy egész egyszerűen továbbra is a diviso után nekik jutó birtokaikon gazdálkodva, a megyei nemesség soraiban meghúzódva éltek tovább a középkorban.³³ Az egykori nemzetségi kötelékekre a későbbiekben már csak az egymáshoz területileg közel eső ősi birtokok és a nemzetség monostorának az egyes ágak által közösen bírt kegyurasága utalt. Jellemző tény, hogy az Ernye-ág változtatott a genus „ősi” címerén. A felvett vagy kapott címernek „láthatóan nagyobb volt a presztízse a nemzetségre utaló jelvényénél.”³⁴ Ehhez kapcsolódóan kell megjegyezni, hogy Ernye általában nem jelölte magát nemzetségének nevével, ezzel ellentétben viszont fiát, Istvánt szinte kivétel nélkül Ákos nembelinek mondják a források; nyilván azért, mert ő már nemzetsége előkelőségével, régiségével is akarta növelni presztízst, amíg apja — a XIII. század közepén az elitből kimaradó — Ákosoktól való függetlenségét, valamint a maga crejéből kiharcolt tisztségeit, címeit hangsúlyozta.³⁵

Sajátos forráshely a XIV. századi krónikaszerkesztés 36. fejezete, ahol olyan szövegkörnyezetben bukkan fel az Ákos nemzetség (a Bor és az Aba mellett) mint azon *generatiók* egyike, amelyet méltatlanul nem említenek a honfoglalók között.³⁶ A korábbi kutatásokban ezzel igazolták az Ákosok honfoglaláskori eredetét.³⁷ Ma már viszont közismert, hogy a krónikának ez a része csak V. István korából származik, feltehetően Ákos nembeli Ákos mester, akkor budai prépost tollából,³⁸ tehát szem előtt kell tartani, hogy a megörökített eseményekben jórészt a saját korának, a XIII. század második harmadának viszonyai tükröződnek. Mályusz Elemér tüzetes vizsgálataknak vetette alá az 1270-es években keletkezett krónikarészeket. A 36. fejezetet Mályusz úgy magyarázta, hogy ezzel igyekezett Ákos mester a történeti tudatot módosítani az úri nemzetségek egyenlőségét illetően a régi, nagyobb presztízsűek és azon nagybirtokos arisztokraták között (amelyek közé ő maga is tartozott), akik „felzárkózva a hatalom korábbi haszonélvezői mellé, jogot formáltak arra, hogy a király az ő érdekeiket is kimélve, sőt istápolva uralkodjék.” Az egyen-

---

33 Karácsonyi, 1900. I. 100–107. p., ill. Zsoldos, 1994/a.

34 Rácz, 1995. 20. p.

35 Ernyét 1261 előtt „Ernye magister”-nek és tisztségével együtt nevezik meg a források, 1261 után pedig „Ernye bán”-nak (amihez tisztségét is kitették).

36 SRH I. 292–293. p.

37 Karácsonyi, 1900. I. 108. p. és Jakó, 1940. 33. p.

38 Györffy, 1993. 152–180. p.

lőséget más szinten is hangsúlyozta, hiszen az „ősi” nemzetségen belül nem tett különbséget a gazdagabb és szegényebb családok között.³⁹ Ákos mesternek ezt a felfogását támasztja alá nemzetségének története is, mint majd a későbbiekben ez kitűnik: egyes ágak V. István korában már igen nagy jelentőségre tettek szert, míg mások kénytelenek voltak beérni szerényebb életvitellel.

A pályakezdés

Ákos Ernye⁴⁰ felmenői közül mindössze apjáról szólnak a források, akinek nevét egy 1254-es oklevél közli: „*Erney, filio Erdew*”, alighanem ugyanez az Erdő szerepel a Várad Regestrum 1220. évi feljegyzésében is „Pályi faluból való Erdő” („*Erdedy de villa Pauli*”).⁴¹ Ernye születésének időpontját csak hozzávetőlegesen tudjuk megadni, ám mivel személyének első említése a tatárjárás eseményeihez köthető, feltételezhető, hogy az 1225 körüli években született, legalábbis 1241-ben ifjú ember lehetett.⁴²

Ernye pályafutásának kezdetéről viszonylag részletes adatok állnak rendelkezésre. A középkori magyar okleveles gyakorlatra jellemző volt, hogy a királyi kegy kinyilvánítását rögzítő oklevelek contextusában, a narrációnak nevezett részben, sokszor a dispositiós részhez csatolva, gyakran felsorolják a megadományozott személy érdemeit, többnyire egy kerek elbeszélés keretében. A narrációkban nem ritkán olyan fontos történeti események kerültek megörökítésre, amelyekre más forrás nincsen.⁴³ Két oklevél is fennmaradt, amelyeket IV. Béla király adott ki Ákos

39 Mályusz, 1971. 53., 56. p.

40 A történeti szakirodalomban újabban az Erney névalak is meggyökeresedni látszik, pl. *Kristó*, 1979. passim, ill. a *KMTörtLex.*; *Szűcs*, 1993. passim viszont Ernyé-t használ. *Wertner*, 1891., *Wertner*, 1897., *Wertner*, 1901., *Wertner*, 1909. és az *UrkBurg*. I-II. passim Ernő-ként értelmezik a nevet. A latin Irenaeus-ra visszavezethető Ernye név másik alakja az Ernei. A Küküllő megyei Ernye település, amelynek neve pusztá személynévből keletkezett, a középkori források mindkét névvariánsát említik, vö.: *Kiss*, 1980. II. 183. p.; *Csánki*, 1890. V. 876. p., *Györffy*, 1987. III. 552. p. Ákos Ernye nevének variációi az oklevelekben: Erney, Ernei, Ernew, Irineus, Yrineus, Irneus, Erineus, Erne, Herne, Herineus, Ernerius, egy esetben pedig (nyilvánvalóan tévedésből) Ernesto. Jelen tanulmányban egységesen az Ernye változat szerepel.

41 1254.: M I. 317; Az adatnak eddig nem sok figyelmet szenteltek, a közelmúltban megjelent *KMTörtLex.* *Erney* szócikkét (Petrovics István munkája) leszámítva. 1220.: *VárReg.* 242. sz.

42 Az 1225 körüli születési időt támogatja az a tény, hogy Ernye 1274-ben tűnik el mint élő személy végleg a forrásokból, tehát életkora hozzávetőlegesen 50 évre tehető, ami — a középkori demográfiai adatokat tekintve — reálisnak mondható.

43 *Szentpétery*, 1930. 20. p. A narratio eredetéről, funkciójáról és forrásértékéről az elmúlt

Ernye részére, és mindkettő narratiójának szövege, jelentéktelen eltéréseket leszámítva, megegyezik.⁴⁴ Ezekből kitűnik, hogy a tatárjárás időszakában, minden bizonnyal a muhi csatában a lovait elvesztő uralkodónak a sajátját átadta,⁴⁵ majd a királyt a menekülésben segítve, az üldözőikkel („... *cum eisdem qui nos insequantur*”) történt összecsapásban megsebesült, később a tatárok elől a dalmát tengerpartra menekülő IV. Béla az ellenséges seregek kikémlelésére küldte.⁴⁶

Ákos Ernye további szereplése az osztrák hadjáratokhoz kapcsolódik, amelyek kiváló lehetőséget nyújtottak számára érdemek szerzésére. Az oklevelekben leírt események — jóllehet a narratiók a történeteknek sem a helyét, sem az idejét nem jelölik pontosan — más források adataival összevetve beazonosíthatók. Így a narrációban említett osztrák hadjárat kapcsán („*in conflictu belli, quem commissimus contra ducem Austriae*”) szó van az osztrák herceg haláláról („*eundem divina opitulante gratia mortis funeri subiecimus dimicando*”). Erről az eseményről több osztrák elbeszélő forrás, pl. Thomas Ebendorferus „*Chronicon*”-ja és több ausztriai kolostor évkönyve (pl. a heiligenkreuzi monostoré)⁴⁷ is említést tesz, ez alapján megtudható, hogy a kérdéses ütközet 1246. június 15. körül volt, Németújhely mellett, ahol Frigyes herceg életét vesztette, ami a Babenberg-ház kihalását jelentette. Ebben a csatában Ákos Ernye azzal tűnt ki, hogy a király és az ország előkelőinek szeme láttára („*coram nobis et omnibus baronibus ac nobilibus regni nostri*”) egy híres osztrák lovagot („*quedam militem probum et insignem de Theutonia*”) lándzsájával legyőzött („*cum propria lancea devicit*”) és annak fejét

---

évtizedekben többen is foglalkoztak (a teljesség igénye nélkül): Kurcz, 1962., Mályusz, 1973; újabban Kristó Gyula, egy narráció-szövegeket tartalmazó kiadvány bevezetésében (Kristó, 1992. 5–29. p.) foglalta össze ezeket a kutatásokat és — Mályusz nyomán — a pogánykori hősekre vezette vissza a narratio eredetét. A kérdéskört új megvilágításba helyezi Zsoldos, 1994/b., aki szerint „a *narratiok* elsődleges funkciója: bizonyítani, hogy az adományos tényleges érdemek alapján nyerte el a maga birtokát.” Uo. 881. p.

44 F IV. 2. 92. p. Az oklevél magyar fordítása: Katona, 1987. 435–437. p. a narrációját pedig újraközi Kristó, 1992. 49–50. p.; S IV. 462. p.

45 „... *cum invalescente adversitate defectum equorum habere non contigisset ipse vivere postponens et vitam nostram morte sua redimere desiderans equum quem pro salvanda persona sua habuit pro salutione personae nostrae nobis obtulit equitandum ...*”.

46 „... *cum ante faciem Thartarorum eodem tempore ad partes maritimas devenissemus idem diversis fortunae casibus ad mandatum nostrum se exponens eo tempore cum discrimina viarum insidiae hostium securos meatus non permitterent ipse solus ibat ad speculandum descensum Thartarorum et rumores si quos percipere poterat nobis fideliter referabat ...*”

47 G 2209–2210. sz., ill. 778. sz.

levágva az uralkodónak és kíséretének bemutatta („*caput ei amputando et nostro conspectui et baronum nostrorum per suum militem destinavit*”).

A narrációs részekben felsorolt érdemek utolsó eleme az volt, hogy egy bizonyos „Preucel” nevű, szintén kiváló és ismert lovagot, az „Imperg”-i terület kapitányát („*quemdam bonum militem et famosum de Imperg, capitaneum illius regionis*”) egyéni viadalban kopjájával lováról földre döntötte, majd megölte („*hasta de dextrario suo potenter deiecit in terram, et dextrarium suum lanceae transfixum ibidem interemit*”). Mindezek azért voltak fontosak, mert a vezérük bukását látó osztrák sereg megzavarodott és felbomlott, így Himberg (az oklevelekben „Imperg”-nek nevezett) várát a magyar csapatok el tudták foglalni. A történetben szereplő „Preucel” azonos azzal a Wernhard Preussel alsó-ausztriai „capitaneus”-szal, Himberg várának urával, aki az osztrák forrásokban is felbukkan. Maga a fenti esemény időpontja 1250. július 25. volt.⁴⁸

A két oklevél narrációjának tudósításaiból és más adatokból felvázolhatók Ákos Ernye pályafutásának első évei. Feltételezhető, hogy a tatárjárást megelőző években fiatalemberként került a királyi udvarba. Minden bizonnyal ekkor már a nemzetségétől elkülönülten gazdálkodott (a birtokosztály vagy ekkor, vagy pedig az előző generációban, apja kezdeményezésére történhetett). A királyi kíséret, a „familia” legmagasabb körének zömét az udvarban élő nobilesok alkották, közöttük sok ifjú volt található, akiket „iuvenis noster”, „familiaris iuvenis domus nostre” elnevezéssel illettek. A *iuvenis*eknek nem volt határozott ügykörük, rendszerint állandóan a király személye mellett tartózkodtak, akit változatos módon szolgáltak, és mivel a XIII. században — hasonlóan a többi európai országhoz — Magyarországon sincs állandó székhelye az uralkodóknak, követték országjárása során.⁴⁹

Ákos Ernye, ahogy ez a fentebb ismertetett narrációk szövegéből is kitűnik, elsősorban udvari vitézként vett részt a király „familia”-jában, mégpedig minden bizonnyal mint nehézfegyverzetű lovag, ahogy ez az általa véghezvitt haditettek leírásából is látható.⁵⁰ Ezt látszik alátámasztani (ha nem is minden kétséget kizáróan) Rogerius egyik közlése arról, hogy a muhi csatába Benedek váradi püspök seregével (amelyben egy bizonyos Both comest és csapatát külön név szerint is megemlíti) nem érkezett meg, mert egy tatár seregrésztől vereséget szenvedett.⁵¹ A

48 Az 1246. évi hadjárathoz: *Pauler*, 1899. II. 213–214. p.; az 1250-eshez pedig: *uo.* 217–218. p. és 172. jegyzet.

49 A XIII. századi királyi kísérethez: *Váczy*, 1927. 282–283. p.; a királyi székhely kérdéséhez: *Kumorovitz*, 1971. 11. p.; újabban pedig *Kubinyi*, 1994. 60–62. p.

50 *MHadtört.* I. 55. p. (a vonatkozó rész Borosy András munkája) és *Veszprémy*, 1987. 747–750. p. hivatkoznak az Ernye számára kiadott oklevél narrációjára.

A Carmen miserabile legutóbbi (1938-as) kritikai kiadását elkészítő Juhász László szerint ez a Both azonos a Beche-Gergely nembeli Both-tal, aki szerinte ekkor valószínűleg bihari ispán volt.⁵² A tatárjárás időszakában a megyésispán által vezetett megyei csapat általában magába foglalta a megyebeli közsabadokat is, akik a királyi szerviensi jogokat élvezve, választhattak: „... továbbra is a vármegyei csapattal együtt, de annak szervezetétől elkülönülve vonul-e hadba, avagy más kapcsolattrendszerek alapján tesz eleget hadkötelezettségének”.⁵³ Oklevelekből tudjuk, hogy Ernye részt vett az ütközetben IV. Béla mellett. Mivel birtokai Bihar megyében feküdtek, a fentiek értelmében nem tartozhatott az illetékes megyésispán, Both comes (illetve Benedek püspök) seregébe, ez esetben ugyanis nem érkezhettek meg a Sajó melletti magyar táborba, hanem más zászlaja alatt kellett hadbavonulnia — minden bizonnyal a királyi zászló alatt.

A narratio azon jelenete, amikor saját lovát adta át királyának, Ernye „testőr”-szerű szolgálatára, feladatára enged következtetni. Az ilyen udvari szolgálat kétoldalú volt, egyrészt az uralkodónak szüksége volt korszerűen felszerelt harcosokra, egyfajta „belső” kíséretre, akár a nagybirtokos arisztokrácia magánhadseregeinek ellensúlyozására is, hiszen minél nagyobb birtokai voltak egy úrnak, annál kevésbé volt fontos számára, hogy a királyi „familia” tagja legyen.⁵⁴ Ugyanakkor a korszerű lovagi fegyverzet beszerzése viszonylag komoly anyagi háttérrel kívánt, amivel elsősorban a számottevő földbirtokkal rendelkezők bírtak. Másfelől a felfelé jutni igyekvő, a bárói körhöz nem tartozó arisztokraták számára kiváló terep volt a királyi udvar, főként azért, mert állandóan az uralkodó személye mellett tartózkodva lehetőségük nyílt — elsősorban hadi érdemek révén — birtokokat és tisztségeket szerezni, bekapcsolódni az országos politikába, a nagybirtokos arisztokrácia elit rétegébe kerülni.

Mindezekből megrajzolható a pályakezdés képe: a nemzetségétől függetlenned, a rokonságon belül megejtett osztozás után szerényebb birtokkal rendelkező arisztokrata a király mellett próbál szerencsét, mégpedig sikerrel és néhány év leforgása alatt önálló „úri” egzisztenciát tud teremteni.

---

51 SRH II. 569. p.

52 Uo. I. jegyz. (1258-ból ismert egy *Becse-Gergely nb. Both* mint néhai comes ld. F VII. 4. 120. p., de több adat róla nem áll rendelkezésre, még azt sem tudjuk, hogy milyen comes volt. Az említett *Both* bihari ispánsága mellett egyedül az szól, hogy a váradi püspök seregében vonult hadba.)

53 *Zsoldos*, 1991/a. 55. p.

54 *Borosy*, 1978. 319–320. és 335. p.

Az első birtokszerzések

A nemzetségi osztozás után (aminek ideje pontosan nem állapítható meg) az Ákosok bihari törzsbirtokai közül a következő birtokok⁵⁵ maradtak Ernye (vagy inkább apja, Erdő) kezén: Bihar megyében Pályi egy része, Csalános, valamint Alba, ezek a XIII–XIV. század fordulóján is az Ernye-ágé voltak, Szatmár megyében pedig Mérk.⁵⁶ Természetesen elképzelhető, hogy ezek között vannak későbbi szerzemények is, de erről adat nem maradt fent.

Ernye első, forrásokkal dokumentálható birtokszerzése igen tanulságos. 1248-ban IV. Béla Ecseget adta Ernyének „cserébe” Cserépért, amit ő hatalmaskodva szerzett meg („*per potentiam nitebatur sibi appropriare*”) Lampert egri püspöktől, aki ezt bizonyos sárosi dézsmákról való lemondása fejében kapta meg a királytól.⁵⁷ Ez az eset arra utal, hogy a hevesi–borsodi térségben már kialakult egyfajta versengés az egri püspök és Ernye között, az említett hatalmaskodás pedig az ebben alkalmazott eszközökre derít fényt. A hatalmaskodás egyébként Lamperttől sem állt távol, amint azt más adatok is mutatják.⁵⁸ Az a tény pedig, hogy IV. Béla nem lépett fel a hatalmaskodással szemben, világossá teszi, hogy Ernye személye legalább olyan fontos volt számára, mint az egri püspöké, mindenesetre arra vall, hogy a jogos elmarasztalás helyett inkább a saját birtokából „kárpótolta” Ernyét. Cserép birtokáért a küzdelem később is folytatódott Ernye fia István és András egri püspök között az 1280–1290-es években.⁵⁹

A narratívák kapcsán már tárgyalt oklevelek tartalmazzák IV. Béla Ernyének az ismertetett érdemeiért tett további birtokadományait. Ezek között időrendben az első, 1251. július 7-i, amikor Ernye Szatmár megyében a Túr vize melletti Terebest kapta meg, amelyet egy bizonyos Por nevű személytől, annak garázdasága miatt koboztak el.⁶⁰ A következő (néhány hónappal később, 1251. november 17-én kelt) királyi adománylevél a varasdi ispán feleségének négy Varasd megyei „szlavóniai” falujára szól, ⁶¹ melyeket sajnos az oklevél közelebbről nem határoz meg („*quat-*

55 Itt és a későbbiekben az Ernye-birtokok lokalizálásához vö. Györffy, 1987. I–III. és Csánki, 1890. I.

56 AnjouOkmt. IV. 226. p., W X. 378. p.

57 F IV. 2. 17. p.

58 Kovács, 1987. 148. p. és Sugár, 1984. 76–77 és 79. p.

59 RegArp. 4093. sz.

60 F IV. 2. 2. 94. p.

61 S IV. 464. p.

tuor villas Sclavonicas comitisse Worostiensis in eodem sitas comitatu”), mindössze a határait rögzíti, a szomszédos birtokosokat említve meg csupán, illetve három folyónevet („*fluvium nomine Blyna potoka, fluvium qui dicitur Golobich potoka, fluvium Pithuiche*”), így csak hozzávetőleges lokalizációra van lehetőség.⁶²

Az oklevelek az adományt elnyerő személyt pusztán *Erneként* nevezik meg. Karácsonyi csak mint lehetőséget veti fel az első esetben, hogy ebben az *Erneben* Ákos Ernyét kell keresni.⁶³ Amint arról már esett szó, a források közül csak egy teszi ki a neve mellé a „*de genere Akus*” kitételt.⁶⁴ Terebes adományánál azonban minden kétséget kizáróan Ákos Ernyéről van szó, mert egy 1315-ben kelt oklevél szerint Terebest (amelyet akkor Ugocsához tartozónak mondanak) I. Károly István nádor fiaitól („*a filys Stephani palatini*”), elkobozta hűtlenségük miatt (ti. mert Csák Máté seregével Patak városát feldúlták); az utalás segítségével megállapítható, hogy itt Ernye unokáiról van szó.⁶⁵

1254-ben IV. Béla egy borsodi szervienseinek, Damjánnak és atyafiainak kérésére a Borsod megyei Mályin nevű földjüket elcserélte a Gömör megyei Neopradra, ezt a Mályint pedig kiváló hívének („*dilecto et fideli nostro*”), Ernyének adományozta, mert az szükséges volt Dédeskő nevű várához („*quia castro eiusdem de Duchkwe nomine utilis et necessaria admodum existebat*”).⁶⁶ Az oklevélből az is kiderül, hogy akkor Dédes is már az övé volt, amely 1247-ben még a Miskolc nembeliek kezén volt.⁶⁷ Egy további utalás a megszerzés körülményeit világítja meg: 1281-ben a paraszniai nemesek Parasznját Ernyétől Dédesért, örökbirtokukért cserébe kapott földként említik, igaz itt nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy Dédes egészéről vagy csak egy részéről van-e szó.⁶⁸ Hogy Parasznja milyen módon jutott Ernye kezére, az a forrásokból nem állapítható meg.

62 A folyók azonosításához: *Ortvay*, 1882. I. 137., 341. p.; II. 105. p.

63 *Karácsonyi*, 1900. I. 102

64 F V. I. 153. p. *Fejér* kihagyásokkal közli az oklevelet, vö. RegArp. 2124. sz. Az oklevél teljes szövege: Df 209901. A nemzetség megnevezését kivételes esetnek is lehet tartani, ti. az oklevélben egy 25 tekintélyes („*senior*”) nemesből álló bizottság felállításáról van szó; minden bizonnyal ezért tartották fontosnak feljegyezni a névsorban a bizottság tagjai nagy részénél a nemzetséghez tartozást.

65 DI 70638 és DI 70640; Terebes Ugocsa megyéhez való számításához ld.: *Szabó*, 1937. 94. p.

66 M I. 317. p.

67 *Györffy*, 1987. I. 770. p., egynek tekinti Dédes települést Dédeskő várával.

68 W XII. 342. p., DI 1108: „... *quandam possessionem eorum Perezna vocatam in comitatu de Borsod existentem in concambium possessionis eorum hereditarie Dedus nominate ... Erney bano ad ipsos devolutam ...*”

1255-ben Ákos királynéi kancellár és budai prépost Ernye javára ítelt abban a perben, amelyben a bolondóci várjobbágyok a Kövesnek nevezett földet visszakövetelték tőle, mint az ő *terra hereditaria*jukat. Állításukat azonban nem tudták esküvel megerősíteni, így Köves Ernyéé maradt, aki azt vásárlás címén birtokolta („*ipse iuris empcionis possidere et tenere*”).⁶⁹ Az ítéletlevélben található határjárás tanúsága szerint Köves birtok délről Ernye másik, Pétervására nevű birtokával szomszédos; tehát Kövesdet és Pétervásárát már 1255 előtt megszerezte.⁷⁰ Mind Dédes, mind pedig Köves és Pétervására esetében is — miként Terebesnél — a birtokos személy azonosítása az I. Károly-kori, e birtokok elkobzásait említő oklevelek által rekonstruált birtoklástörténetük alapján lehetséges.⁷¹ 1256-ban a bácsi káptalan oklevele szerint Ernye Csörög birtok határjárásában mint annak *commetaneusa* vett részt. Az oklevél egyszerűen *magister*nek nevezi Ernyét, ami összecseng az előbbi két oklevél ugyanilyen kitételével.⁷²

A fenti adatokból valamennyire kitűnik az a tendencia, mely szerint Ernye az 1250-es évek közepén fokozatosan Borsodra koncentrálna birtokszerzéseit, több esetben kimutathatóan zárt, összefüggő birtoktest kialakítására törekedve (vö. Köves és Pétervására vagy Dédes és Mályin). A birtokszerzések módja változatos volt: királyi adomány (pl. Terebes, Mályin) hatalmaskodás (pl. Cserép, illetve Ecseg), vásárlás (pl. Köves) egyaránt előfordultak.

Az első tisztségek

Ákos Ernyét az első számára kiadott oklevél⁷³ királyi lovászmesternek és szolgagyőri ispánnak titulálja („... *dilectus noster Erne magister agazonum nostrorum et comes de Zolgageuri ...*”).⁷⁴ A lovászmesteri méltóság a legfontosabb udvari tisztségek közé tartozott, miként a pohárnokmesteri, az asztalnokmesteri és a tárnokmesteri; ezek fordulnak elő a leggyakrabban a forrásokban.⁷⁵ Természetesen a

69 M I. 359. p.

70 Uo. és vö.: Györffy, 1987. III. 124. p.

71 Dédes elkobzása: AnjouOkmt. II. 332. p.; Kövesé és Pétervásaráé pedig: Df 210812.

72 F IV. 2. 407. p. Ez a Csörög nehezen lokalizálható helység: Györffy, 1987. I. 216. p., a Musztonga folyó melletti Churg taluval veszi azonosnak.

73 Az Ecseg megszerzése kapcsán idézett oklevélben mint bánt említik (*Irineus banus*), de az oklevélnek csak egy 1326-os tartalmi kivonata ismeretes, tehát joggal merülhet fel, hogy a báni cím az átrásnak tulajdonítható.

74 F IV. 2. 2. 92. p.

lovászmester a XIII. századi királyi udvarban nem közvetlen kapcsolatban volt a király lovászaival vagy istállóival, hanem egy meghatározott királyi szolgálatnépi struktúra (az „*agazones*”) csúcsán állt mint báró.

Fügedi Erik szerint a XI. század második vagy a XII. század első felében — részben nyugat-európai hatásra — kialakult udvari tisztségek által a magyar arisztokrácia hierarchizálódott, mely rangsor egyes fokozatait az országos méltóságok (pl. a nádor, az országbíró stb.), az udvari tisztségviselők és ispánok, végül az ispánok csoportja alkotta. A hierarchizálás a királytól indult ki; az első két csoport ezáltal nagyobb presztízzsel és befolyással rendelkezett. Az uralkodók pedig ki tudtak alakítani egy kis létszámú, zárt csoportot maguk mellett. Fügedi úgy tartja, hogy az udvari tisztségviselők egyben általában valamelyik megyésispánságot is viselték, mert amíg az előbbi tisztségnek nem volt önálló jövedelme, addig helyette a megyésispáni jövedelem alkotta a „honoráriumot”.⁷⁶ Ezzel szemben viszont, néhány okleveles adatból az tűnik ki, hogy az udvari tisztségekhez kapcsolódott jövedelem. (Mivel az egyes udvari tisztségviselőknek volt fennhatóságuk bizonyos szolgálonépek, pl. királyi, királynéi, hercegi lovászok, tárnokok, pohárnokok stb. felett, így részesedtek az azok által adott járadékokból, a felettük gyakorolt bírói hatalom révén pedig az esetleges bírságok valamekkora hányada is őket illette.)⁷⁷ Lovászmesterként azonban Ernye nemcsak jövedelemre tett szert, hanem állandóan IV. Béla személye körül tartózkodott, ezzel közvetlenül, tehát hatékonyabban

-
- 75 Wertner, 1899. passim. Ebben az időszakban a tárnokmester már több mint egyszerű udvari tisztségviselő, funkciójához a királyi kincstár jövedelmeinek kezelése is tartozott.
- 76 Fügedi, 1986. 50–55. és 106–107. p. Újabban felmerült az a lehetőség (Nógrády, 1994.), hogy II. András tette főméltóságokká az udvari tisztségeket, amelyekhez ispáni tisztségeket is csatolt, ezzel a király a politikai elitet „átszervezte”.
- 77 Különösen, mivel esetenként bizonyíthatóan egy személy viseli az udvari tisztséget és a szolgálonép-kategória ispáni méltóságát, pl. 1228–1229-ben Miklós a lovászmester és a lovászok ispánja, „... *Nicolao magistro et comite agazonum* ...” (HazaiOkmt. II. 2. p., MZsidOkt. I. 8. p., S III. 318. p. és PRendTört. I. 694. p.) A konkrét adatok: 1217-ben Sándor lemondott a pohárnokmesteri tisztségéről Lőrinc javára, II. András pedig Sándort egy év alatt három részletben kifizetendő 300 márkával kárpótolta tisztsége elvesztése miatt (F IV. 3. 256. p.); 1265-ben István ifjabb király oklevele szerint Rátót nb. István mint az idősebb királyné lovászmestere és tárnokainak ispánja évi 500 márka jövedelemmel rendelkezett, „... *quingentas marcas quas ab eadem ... matre nostra annuatim ratione stipendii sui percipere debeat* ...” (W XI. 544. p.); 1270-ben V. István vámjövedelemről részt juttat Imre fia Jakabnak, mivel ő a királyi, illetve királynéi udvarban visel méltóságokat, „... *ratione magistratus nostrorum seu domine regine* ...” (W VIII. 292. p.); hasonlóképpen az 1264-re datált Syr Wulam-féle számadásban is több tétel szól István ifjabb király egyes udvari tisztségviselőinek juttatott összegekről (Zolnay, 1964, 90–94. p.).

volt képes a király előtt befolyását érvényesítve érdekeit képviselni (pl. a birtokadományok esetében, vö. Mályin megszerzését).

Ernye pályafutásának első szakaszában, leszámítva a rövid ideig (1250. július 7. – 1251. november 17.) tartó lovászmesterségét, a bárók azon csoportjához sorolható, amelybe a pusztán megyésispáni tisztséget viselők tartoztak. E tisztség a XIII. század első felében szinte minden területen nagy változásokon ment át. Rogerius véleménye szerint a megyésispánok hatalma csökkent a korábbi időszakhoz képest, aminek oka az ispánságokhoz tartozó birtokok és javak eladományozásában keresendő. A XIII. század elején a megyésispán tekintélye olyan nagy volt, hogy sok esetben hozzáfordultak ítéletért a iurisdictiója alá nem tartozó személyek is, sőt a hiteleshelyekkel egyenrangú oklevéladó fórumnak is tekintették. Ez az állapot csak a század végére változott meg, a megyei bíraskodás és közigazgatás átalakulásával, a nemesség szerepének, súlyának növekedésével.⁷⁸ Jóllehet, bizonyos funkcióiban csökkent a megyésispán hatalma, továbbra is jelentős volt a hivatalából származó jövedelme.⁷⁹ Mindezek tükrében érthető a megyésispáni tisztség megszerzésének fontossága: nemcsak a közjogi szerep, amely révén alkalom nyílt visszaélések elkövetésére és ezzel a megyén belüli hatalmi helyzet (tovább)erősítésére, hanem a befolyó jövedelemből lehetett birtokot vásárolni (vö. Köves) vagy várat építeni. Sajnos, még megközelítően is nehéz számszerűsíteni — mint az udvari tisztségviselők esetében — a megyésispánságok átlagos jövedelmét.

IV. Béla egy 1251. augusztus 31-én kelt oklevele, amely csak tartalmi kivonatan maradt ránk, Ernyét lovászmesternek és galgóci ispánnak nevezi („... *Erne magistri agazonum suorum regalium comitis de Galgouch* ...”).⁸⁰ Adatokkal alátámasztható az a vélekedés, mely szerint (a XIII. század második felében mindenképpen) a szolgagyőri és a galgóci ispánság egynek tekinthető. Ez az ispáni méltóság sajátos típust képviselt, ugyanis várispánság volt, tehát nem tartozott hozzá megye,

78 Istványi, 1937. 521. és 526–27. p.; Rogerius megállapítása: SRH II. 558. p.

79 Az Aranybulla 5. pontja (*Érszegi*, 1972. 15. p.) értelmében elméletileg megszűnt a lehetősége annak, hogy „a királyi várszervezetet felhasználva az ispán a helyi igazgatás és bíraskodás intézményein keresztül kiterjessze vagy intézményesített formában megerősítse befolyását a megye önálló kisbirtokosi rétegére”, ld.: *Zsoldos*, 1991/b, az idézet *uo.*: 24. p. Az ispáni jövedelmet alkották viszont továbbra is, ahogy Szent László és Kálmán törvényeiben szerepel (*Závodszky*, 1904. 177., 186. és 193. p.), a királyi bevételek egyharmada; ezt az arányt az Aranybulla is megerősítette (*Érszegi*, 1972. 18. l.). A megyésispán továbbá részesedett a bírságokból is. A várirtokhoz csökkenését pedig — az élenkülő kereskedelem jóvoltából — a vámokból való részesedése révén ellensúlyozni tudta. (*Eckhart*, 1908. *passim*)

és jövedelmei sem lehettek nagyok, mivel birtokait, amelyek más megyék területén voltak, a magyar uralkodók a tatárjárás után sorra eladományozták, lévén a határvédő funkciójára (amire ti. korábban létrehozták) többé már nem volt szükség. (A XIII. század végére el is tűnt a szolgálgyőri várispánság, birtokai az illetékes megyék területébe olvadtak be.) Az idézett oklevél megemlíti Ernye *officialisát*, Sudant is, aki a szolgálgyőri–galgóci várispánság tisztjével együtt szerepel egy IV. Béla előtt folyó perben, tehát Sudan feltehetőleg a várispánság ügyeit vitte. Ernye lovászmesteri tiszttségét (és minden bizonnyal a szolgálgyőri ispánságát is; hiszen a XIII. századból ismert szolgálgyőri–galgóci ispánok mintegy fele udvari méltóságot is viselt, tehát nem elképzelhetetlen, hogy kisebb udvari tisztségek viselői kapták meg elsősorban ezt az ispánságot)⁸¹ 1251. november 17-ig viselte; ekkor mint varasdi ispán jelenik meg, az ebben az időpontban számára kiadott oklevélből kiderül, hogy a lovászmesterséget cserélte el ezzel a király („... *ipsius honorem magistratu videlicet nostrorum agazonum comitatu cui nunc preest commutavimus...*”).⁸² 1254-ben borsodi, 1256-ban pedig bácsi ispánként említik az oklevelek.⁸³ Ezek már jelentősebb hivatalok voltak a szolgálgyőrihez képest, de nem érték el pl. a pozsonyi vagy vasi megyei ispánság szintjét.

A szerzett birtokok és tisztségek földrajzi elhelyezkedését egymásra vetítve szembeötlő, hogy Ernye több esetben abban a megyében szerzett birtokot, amelynek ispánságát tartotta.

Az összefüggést a következő oldalon látható táblázat teszi szemléletessé:

---

81 A szolgálgyőri–galgóci ispánságról ld.: *Kristó*, 1988. 355–361. p., legújabbán pedig *Györffy*, 1993. 11–18. p.

82 1251: S IV. 463. p. Ugyanezen év november 23-án (W VII. 319. p.) és 24-én (W XII. 691. p.) is varasdi ispánként szerepel IV. Béla két oklevelének méltóságsorában. Ugyanígy egy 1251. augusztus 27-ére hamisított oklevélben (RegArp. 950. sz.).

83 1254: M I. 317. p.; 1256: F IV. 2. 2. 407. p.

Az ispáni tisztség	Viselésének időpontja	A megyéjében szerzett birtokok	A birtokok megszerzésének időpontja
(szolgagyőri – galgóci)	1251	–	–
varasdi	1251. nov. 17.	„Négy szlavóniai falu”	1251. nov. 17.
borsodi	1254	Dédeskő, Mályin	1247–1254 1254
bácsi	1256	Csöröggel határos birtok	1256 vagy 1256 előtt

A jelenségre Kristó Gyula azt a magyarázatot adta (a báni és a vajdai különkor-mányszatok fejlődésével kapcsolatban), hogy a „közjogi fennhatóság számtalan alkalmat biztosított a magánhatalom növelésére, a magánjogi fennhatóság pedig tekintélyt, nyomatékot adott hivatali hatalmának.”⁸⁴ A táblázat adatait vizsgálva úgy tűnik, hogy ez a megállapítás Ernye esetében is megállja a helyét, mégha nem is bizonyítható, hogy ispáni hatalmát kihasználta volna birtokgyarapító kísérletei során.

A várépítkezés

Ernye birtokszerzései kapcsán szó volt Dédes(kő) váráról. Dédes eredetileg várjobbágyok által lakott falu volt,⁸⁵ egy minden bizonnyal szolgálonépi szervezeten alapuló vaskohó közelében, ami (a többi ilyen rendszerűvel együtt) uralkodók számára a XIII. század közepére értéktelenné, így eladományozhatóvá vált. A fennmaradt okleveles adatok szerint 1247-ben a várjobbágyok — mivel erre ők nem voltak képesek — Dédes egyharmadát eladták vár építésére 12 márkáért Miskolc nembeli Füle (Phyle) zágrábi prépostnak és testvéreinek, Tamás ispánnak és Imrének. 1254-ben az időközben elkészült várnak már Ernye volt a birtokosa. Fülék korábban eladták többi borsodi birtokukkal együtt, és inkább Valkó megyében próbálták megvetni a lábukat.⁸⁶

84 Kristó, 1979, 136–137. p.

85 Györffy, 1987. I. 769. p.

86 1247.: Dl 84765; 1254.: M I. 317. p.; ill. Györffy, 1987. I. 746. és 769. p.

A XIII. században új vártípus alakult ki, az ún. kőváraké vagy lovagváraké, és ezek közül egyre nagyobb számban épültek olyanok, amelyek nem királyi kézben voltak; ennek a jelenségnek fontos szerep jutott az arisztokrácia tatárjárás utáni fejlődésében. A IV. Béla által kezdeményezett várépítésekre a király mellett elsősorban a nagybirtokosok voltak képesek. Az alkalmas helyek nagy részét IV. Béla eladományozta, hogy ott az adományt nyerő fél várat emeljen, mint Dédes említett esetében is. IV. Béla uralkodása alatt a magánkézen lévő várak nagy része „legbelsőbb munkatársainak és méltóságviselőinek volt az alkotása”,⁸⁷ akik közül néhányan több várnak is a tulajdonosai lettek. Ugyanakkor a XIII. század közepétől kezdve az arisztokrácia törekvése a területileg zárt nagybirtok létrehozása volt, majd ezután ennek várral való megerősítése, ami által a nagybirtok minősége is megváltozott. Az új típusú vár „a földesúr székhelye, kincseinek és okleveleinek tárháza, az ő hatalmát szolgálja jobbágyai felett, az ő politikai súlyát biztosítja az országban ...”, s jellemzői közé sorolható még a „tartozékok”, vagyis a várhoz tartozó és az azt fenntartó falvak megléte, és jelen esetben is 1254-ben Mályint mint Dédes várának „hasznost és szükségest” említik.⁸⁸ A vár felépítése a hozzá tartozó uradalom, nagybirtok népességére hárult (pl. robot formájában); de a szakemberek (építész, kőfaragó stb.) felfogadásához tőkét kellett szerezni (pl. hadizsákmány vagy tisztségekkel járó jövedelem révén.) Ez utóbbi tény is megvilágítja a jövedelemszerzés különböző formáit kínáló ispáni méltóság viselésének fontosságát.

Borsod vármegye területén a tatárjárást követő évtizedekben csak Dédes, valamint a Lampert egri püspök által 1261 után építtetett Füzérkő tartozott ebbe a kategóriába. Mivel Győrffy Füzérkőt és Cserépfalut azonosítja, más megvilágítást kap Ernye már ismertett 1248-as hatalmaskodása, amikor Lampert egri püspöktől elfoglalta annak Cserép nevű birtokát, ahol talán már állt a vár, amelyet meg akart szerezni, végül e kísérlet kudarcra miatt juttatta IV. Béla a már 1247-től épülő Dédes birtokába. Azonban a legutóbbi régészeti terepbejárás során kiderült, hogy a Cserépfalu közelében lévő Füzérkő nevű sziklán nem mutathatók ki egykori cródfítmény nyomai, és valószínűleg a Füzérkőhöz közeli Ódorvárról van szó, amelyet a középkorban Kerekkőnek is nevezhettek (az egri püspöknek adott engedély Füzérkőre vagy Kerekkőre szólt); ezenkívül létezett Borsodban egy Cserépvár nevű vár is. Ez alapján viszont megkérdőjelezhető az Ernye által Lamperttől elfoglalt Cserép és az egri püspök által a tatárjárás utáni években emelt Kerekkő (Ódorvár) azono-

---

87 Az idézet: Fügedi, 1977. 29. p.

88 Kubinyi, 1989. 297. p. és Fügedi, 1977. 7., 15. és 29. p.; Mályinról szóló adománylevél: M I. 317. p.

sítása. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy ezeknél jóval több erődített hellyel kell számolni a megyében, mivel a régészetiileg dokumentálható 29 középkorban épült borsodi várból 21 (72,4%) egyáltalán nem bukkan fel a forrásokban, ezért azok pontos építési idejét sem ismerjük. Jó néhányat ezek közül (ún. motte-típusú fa-földvárakat) feltételezhetően az egri püspökök építettek a birtokaikon. Az egri püspökök közül különösen a már említett Lampert volt az, aki megpróbált bekapcsolódni az arisztokrácia zárt territorium létrehozására törekvő politikájába, így a várépítésbe is.⁸⁹

Mindenesetre Dédes várának birtoklásával Ernye fontos lépést tett arra, hogy egy olyan dominiumot építsen ki a borsodi térségben, amely révén nagy terület felett gyakorol hatalmat. Nem véletlen, hogy egy 1268-as, jollehet hamis oklevélben István ifjabb király *Dedesd* (Dédes) nevű borsodi várát [!] tartozékaival adja Ponicz dobokai ispánnak, aki Borsod megyében Ernye egyik legfőbb riválisa az 1260-as években.⁹⁰

Az országos főméltóságok között

Ákos Ernye életrajzában az 1250–1260-as évek fordulója kínálkozik kronológiai határként. Mint a fentiekből kitűnt, Ernye 1251-től betöltött bizonyos tisztségeket, amelyek révén be tudott kerülni a bárók közé, igazi politikai súlyt azonban az országos főméltóságok viselésével lehetett elérni. Az első ilyen tisztsége elég rendhagyónak mondható, hiszen erdélyi bánnak („*banus Transsylvanus*”) nevezi egy oklevél. Forrásokban többször nem is fordul elő ez a méltósága, és az sem derül ki egyértelműen, hogy mikor viselte ezt a tisztséget, ugyanis ez az 1261-ben kelt diploma, mint *egykori* erdélyi bánt említi („*quondam banus Transsylvanus*”).⁹¹ Többen (Pl. Karácsonyi János) ezt a tisztséget az erdélyi vajdasággal feleltették meg, melyet akkor viselt volna, mielőtt István ifjabb király megkapta Erdélyt. Más vélemény (Wertner Mór) azt tartja valószínűnek, hogy 1260 körül „István ifj. király hercegsége alatt, mint címzetes bán a vajdai teendőkkel volt megbízva”.⁹² Kristó

---

89 Cserépvár azonosításához vö.: Györffy, 1987. I. 773. p., Fügedi, 1977. 116–117. p., ill.: Nováki-Sándorfi, 1992. 27. p.; A Lambertnek szóló engedély („... auctoritatem ... in Fyuzerku vel in Kerekku que sunt in territorio ecclesie Agriensis castrum edificandi ...”): F IV. 2 16. p., ill. Df 210758. A borsodi térségben emelt földvárakra, és az írott forrásokban nem jelentkező várak kérdéséhez ld.: Sándorfi, 1989. 37–39. p.; Sándorfi, 1980. 16–38. p.; Kubinyi, 1989. 297. p.

90 RegArp. 1890. sz.

91 ZW I. 86. p.

Gyula arra alapozva, hogy 1261-ben IV. Béla Csákot erdélyi bánként és szolnoki ispánként nevezte meg, és István rex iunior 1265-ben bánjainak parancsolta meg, hogy az alvinci hospesek jogait tartsák meg, felvetette: az 1260-as évek elején IV. Béla (és fia István) Erdélyt bánsággá akarta tenni, egy koncepció jegyében, amelynek értelmében „Magyarországot homogén berendezkedésű és azonosan bánság nevet viselő különkormányzatok” fognak közre. A vajdaság elnevezés azonban ekkorra már annyira megszilárdult Erdélyre nézve, hogy az új terminus nem tudott meggyökeresedni.⁹³

Valószínűnek látszik, hogy Ernye addig töltötte be ezt a méltóságot, amíg István ifjabb király Stájerország hercege („*dux Stiriae*”) volt, vagyis 1260. június 12-ig, az első morvamezei ütközetig, amikor II. Otakár győzelme után megszerezte ezt a területet.⁹⁴ A fenti címet István 1259-ben és 1260 elején viselte, míg 1260 közepétől 1262. december 5-ig a „*rex, primogenitus illustris regis Hungariae et dux Transsylvaniae*”-ként szerepelt oklevelei intitulióiban. (Korábban pedig 1257–58-ban.⁹⁵) Tehát Ernye feltehetően 1260 közepéig volt erdélyi bán, talán 1259-től, amikor István stájer herceg lett. Mivel István mint elsőszülött a szlávón hercegségre tartott igényt, amikor „csak” Erdélyt kapta meg, apjával a viszonya feszültté vált. Így eléggé valószínűnek látszik, hogy Ernyének, akit IV. Béla tett báróvá (sőt *lojális* bárójává), távoznia *kellett* az erdélyi bánság éléről, jöllehet István a fent említett 1261-es (egyetlen) oklevélben, mint kedvelt hívét nevezi meg („*dicti Erney bani dilecti et fidelis nostri*”), de ez ebben az esetben pusztán kancelláriai fordulatnak tekinthető.

A forrásból, amely Ernye báni működését említi, csak halványan körvonalazható tisztségéhez kapcsolódó tevékenysége. Az oklevélben István a désvári hospesek kérésére megerősíti azok Ernye (egykori erdélyi bán) által elnyert kiváltságait. Az utóbbi évek kutatásai tisztázták az Árpád-kori hospesek társadalmi helyzetét. A királyi birtokra letelepedő hospesek közsabadokként éltek a vár azaz az ispán (és tisztségviselőinek) fennhatósága alatt. A várhospeseket az uralkodó fel is menthette a vár, a várispán szolgálata és joghatósága alól. Erdélyben a vajda, Szlavóniában a bán is adhatott felmentést.⁹⁶ Mindezek alapján megállapítható, hogy Ernye mint erdélyi bán uralkodói jogkört gyakorolt, amelybe nyilvánvalóan beletartozott

---

92 Karácsonyi, 1900. I. 102. p.; Wermer, 1909. 564. p.

93 Kristó, 1979. 135. p.

94 Pauler, 1899. II. 238–241. p.

95 István címeire ld. összefoglalóan: Szentpétery, 1922. 87. p.

96 Kristó, 1991. 32. p.; Zsoldos, 1992. 10–11. p.

az erdélyi katonáskodó elemek hadvezérsége és az Erdély területén élők feletti bíraskodás is;⁹⁷ és mivel a dési hospeseket a szolnoki várszervezet joghatósága alól vonta ki („... *iudem hospites a iurisdictione comitis de Zonuk curialis comitis et jobagionum eiusdem castris penitus sint exempti*”), tulajdonképpen vajdai funkciója volt és fennhatósága kiterjedt Szolnok megyére is, mint ahogy 1263 és 1441 között az erdélyi vajdák egyben Szolnok megye ispánjai voltak. Elképzelhető, hogy a két tisztség összekapcsolódása Erdély bánsággá való átalakítása kísérletének időszakára tehető.⁹⁸ Az erdélyi vajda az ország egyik legfontosabb méltósága a középkorban, így e tisztség révén Ernye a legjelentősebb személyek közé került. Nem véletlen tehát, hogy ettől az időponttól szinte kivétel nélkül mint Ernye bán („*Erney banus*”) fordul elő az oklevelekben. Hasonló jelenség figyelhető meg a már említett Búzád-Hahót nb. Csák esetében is.⁹⁹

Ernye számára az országbírói méltóság volt a következő országos jelentőségű tisztség. 1267-ben IV. Béla egyik ítéletlevelében említik őt a törvényszéken megjelentek között mint országbíró és vasvári ispánt („... *pro tribunali sedentibus et assidentibus nobis baronibus nostris ... videlicet ... Erney bano iudice curie nostre comite Castris Ferrei*”),¹⁰⁰ IV. Béla két másik, 1268. és 1269. évi, napi keltezés nélküli diplomájában pedig a méltóságsorban jegyezték fel hasonlóképpen.¹⁰¹ Feltehetően 1267-től töltötte be ezt a tisztséget (és a vasvári ispánságot), mert ebben az évben IV. Béla még Ernye, mint nyitrai ispán jelentése alapján határozza meg a Nyitra megyei Köpösd (*Kupusd*) birtok határait,¹⁰² 1268-ban viszont a szintén Nyitra megyei Báb (*Baab*) birtokát már Dénes nyitrai ispáné alapján, de először ezzel az ügygel is Ernyét bízta meg.¹⁰³ A határjárás elrendelő királyi mandátum (amely nem maradt fenn) keletkezésének időpontjában (csak az 1267-es év jöhet számításba) Ernye még nyitrai ispán volt, egy március 14-én kelt oklevél csak ispánként említi;¹⁰⁴ majd május 8-a után is nyitrai ispánként vesz részt negyed-

97 Kristó, 1979. 121–122. p.

98 Az 1260-as évek előtt is (1214) már előfordult, hogy a vajdai és szolnoki ispáni méltóságot egy személy (Kán nb. Gyula) töltötte be (RegArp. 290. sz.).

99 Tóth, 1978.

100 W III. 156. p. és UrkBurg. I. 336. p.

101 1268.: MZsidOktl. I. 35. p., „*Ernesto*”-ként, ehhez ld. 40. jegyz.; 1269.: Sz. 1906. 633–634. p.

102 ApponyiOktl. I. 7. p.

103 ApponyiOktl. I. 9. p., „... *dilecto et fidelis nostro Erney bano comiti Nitriensi et postmodum Dionisio comiti eiusdem successori ut ad dictam terram Baab accedant et eam inspiciant per nostras litteras dedimus in mandatis*”.

magával IV. Béla bárói között egy ítélelhozatalban,¹⁰⁵ de ugyanebben az esztendőben, szeptember közepén már országbíró.¹⁰⁶ Mivel IV. Béla haláláig nem ismerünk rajta kívül más országbírót, feltételezhető, hogy eddig az időpontig ő viselte ezt a méltóságot. A XIII. században az országbíró az ország legfőbb méltóságai közé emelkedett. A királyi hatalom hanyatlásával az országbírók politikai szerepe nőtt, előfordult, hogy nem is a királya érdekeit képviselő arisztokrata töltötte be ezt a méltóságot. Mint az alábbiakból látható lesz, az 1260-as években a királyi család tagjainak egymás elleni viszályában az országbíró(k) ítéletét politikai eszközként használták fel az ellenpárt tagjaival szemben.¹⁰⁷ Úgy tűnik, Ernye országbírói működése alkalmat nyújt egy szervienségének megismeréséhez. Egy bizonyos István 1269. október 28-án alországbíróként adott ki oklevelet („comes Stephanus viceiudex curie domini regis”), amelyen az alországbírói pecsét „Ernye bán címerábráját mutatja”. Az 1260-as években az alországbírók egyik csoportja a királyi praesentia bíróságát vezeti, a másik pedig — mint jelen esetben — az országbíró helyettese.¹⁰⁸ Ezt egy további adat is alátámasztja: az említett oklevél Füzitőn kelt (*Phyzegthu*), ugyanott, ahonnan (*Fzygtu*) Ernye mint országbíró 1269. október 13-án datálta egyik oklevelét.¹⁰⁹

Ernye az előbb említett főméltóságokon kívül betöltött ispáni tisztségeket is. A vasvári ispánságról már volt szó, ez valószínűleg az országbíróságával volt összekapcsolva, legalábbis e két tisztségét az idézett két diplomában együtt említik.¹¹⁰ Országbíróként és vasvári ispánként kiadott oklevelében a Vasvárhoz tartozó várnépek és a Mocya ispán, Vasvári várjobbágy („comes Mocya iobagio Castri Ferrei”) által visszakövetelt földet juttatott vissza birtokosának.¹¹¹ Ebben az esetben

104 HazaiOkm. III. 33. p., a datáláshoz ld. *Karácsonyi*, 1988. 136. p.

105 S V. 448. p. A pécsi káptalan által kiadott relatio 1267 októberében kelt, és magába foglalja IV. Béla év nélküli, május 8-i mandátumát (ehhez ld.: *RegArp.* 1552. sz.), és közli IV. Béla és országbírójának más okleveleinek tartalmi kivonatát (dátumukat nem említve). Itt szerepel az Ernye közreműködésével zajlott per.

106 *UrkBurg.* I. 336. p.

107 Az országbírói intézmény XIII. századi történetére ld.: *Bertényi*, 1976. 52-54. p.

108 *ZalaOkl.* I. 53. p.; az oklevél pecsétjének elemzése: *Rácz*, 1995. 19. és 27. p.; az alországbírói hivatal történetéhez: *Gerics*, 1962. 652-653. p.

109 *UrkBurg.* I. 354. p. A Komárom megyei Füzitő az 1260-as években IV. Béla egyik kedvelt tartózkodási helye, valószínűleg királyi palota állt itt. (*Györffy*, 1987. III. 417. p.) István alországbíróra ld.: *Wertner*, 1901. 69. p.

110 *W* III. 156. p. és *Urkburg.* I. 336. p.

111 *UrkBurg.* I. 354. p.

nem dönthető el egyértelműen, hogy országbírói vagy vasvári ispáni minőségében járt el. A nyitrai ispáni tisztséget két ízben is viselte, először 1263-tól 1264-ig, másodszor pedig 1267-ban. Első nyitrai ispánsága idejéből a pannonhalmi apátság Nyitra megyei Lubó (*Lubov*) és Debréta (*Debretha*) nevű birtokainak határjárásáról 1263-ban kiadott oklevele maradt fenn.¹¹² E tisztségében szerepel IV. Béla 1263/1264. szeptember 20-án kelt ítéletlevelének megpecsételői között, Lőrinc országbíró és mosoni ispán, valamint Moys, Béla herceg tárnokmestere, somogyi és varasdi ispán mellett, és amint arról már szó esett, 1267-ben mint nyitrai ispánt a IV. Bélával együtt ítélező négy bárója között említik.¹¹³

A diósgyőri uradalom kiépítése

Ákos Ernye életének ebből a második szakaszából nem maradt fenn a nevére szóló adománylevel, ami annál is különösebb, mert ebben az időszakban, amint az előzőekből kiderült, igen befolyásos személy volt IV. Béla udvarában. Mivel azonban fia, István birtokügyeiről szóló oklevelei szinte mindig meghatározzák az illető birtok jogi helyzetét, ebből lehet Ernye szerzeményeire is következtetni, mégha a birtokszerzések pontos dátuma nem is állapítható meg.

Ilyen módon a Zemplén megyei Hernádnémetiről („... *prefatus magister Stephanus quandam possessionem suam aquisitam per patrem suum Harnadnemeti nominatam in comitatu de Zemlyn existentem*”),¹¹⁴ a Nógrád megyei Fel-Szeléről és a Borsod megyei Hét(y)ről („*per ... Erne banum adquisitas Felzele et Heegh vocatas in comitatibus Neugradiensi et Borsodiensi existentes*”),¹¹⁵ a Szabolcs megyei Böszörménytelekről („*per Erney banum patrem nostrum ... adquisitam Bezermenteluk vocatam in comitatu de Zabolch existentem*”)¹¹⁶ és a Borsod megyei Kondóról („... *magister Stephanus proposuit ... quod quandam terram suam Kondo vocatam in comitatu Borsodiensi existentem per ... patrem suam [!] adquisitam ...*”)¹¹⁷ állapítható meg, hogy ezek birtoklása *donatió*ból eredt, mert a birtokokat jelölő jogi terminus technicus az *acquisita* a (többnyire) királyi ado-

112 W VIII. 81. p., erre az oklevélre hivatkozik 1264-ben IV. Béla egyik privilégiuma (W VIII. 92. p.) és Domonkos ispán Mária királynénak küldött relatiója is (PREndTört. II. 328. p.)

113 1263/64.: Urk Burg. I. 298. p.; 1267.: S V. 448. p.

114 W XII. 342. p.; AnjouOkmt. II. 185. p.

115 AnjouOkmt. I. 89. p.

116 W X. 378. p.

117 Urk Burg. II. 189. p.

mányból szerzett javak összefoglaló neve.¹¹⁸ Elképzelhető, hogy Hét(y)nek csak egy részét birtokolták Ernye és utódai, mert 1255-ben a Zábrág-Korpás nembeli Zábrág és Lőrinc az itteni öröklött földjüket 14 márkáért eladták a Hét(y)ieknek, és 1297-ben is említenek egy „*Rednoldo de Heth*” nevű személyt, aki talán ez utóbbiak közé tartozott.¹¹⁹ Az 1281-ben magukat már Parasznyaiaknak nevező nemesektől szerezte meg Parasznyáért cserébe a Dédes nevű települést, az előbbieket *terra hereditariáját*, amelyre Dédeskő várának fenntartásához lehetett szüksége („... *quandam possessionem ... Perezne nominatam in Comitatu Borsod existentem in concambium possessionis ... Dedus nominate a ... Erne bano ad ipsos* [ti. a későbbi Parasznyai nemesek] *devolutam*”).¹²⁰ A Felbarca birtokot egy adásvétel kapcsán Ernye fia István *terra hereditariájának* nevezik: „*quandam terram suam hereditariam Fulbarcha nominatam in Comitatu de Borsod existentem*”.¹²¹ Az Ákosok közül csak Ernye szerzett ebben az időszakban Borsodban birtokokat, ezért Felbarcát is az ő szerzeményének lehet tekinteni. A *terra hereditaria* szó használatának magyarázata abban rejlik, hogy Ernye fia István így akarta kifejezni, hogy itt az apai örökségéről van szó, megkülönböztetve a többi, általa szerzett borsodi birtoktól.

1261 után szerezte meg Ernye (a későbbi Diós-)Győrt, amit 1248-ban és 1261-ben a borsodi vár földjeként említenek („*terra Noggeurh ... castri nostri de Borsad*”).¹²² Arról, hogy Ernye a birtokosa volt, a Győr környéki helynevek egy része tanúskodik: pl. Erenyő eleje, Bánfolyás, Kis-Erenyő.¹²³ Egy 1319-es oklevél állítólag „*Erney Wywar*”-nak nevezi a diósgyőri várat,¹²⁴ ez pedig arra utalna, hogy Ernye kezdte meg a várépítést ezen a helyen, amely egy később kialakuló uradalom központja lett. Komáromy József Győr 1261-es említését Nagyvár-ként („*Noguar*”) olvasva azt feltételezte, hogy már IV. Béla elkezdte a vár építését, majd átadta azt Ernyének 1262 és 1270 között, aki folytatta azt, valószínűleg a dédesi vár építésének befejezése után.¹²⁵

---

118 Holub, 1933. 247. p.

119 Györffy, 1987. I. 776. p.

120 W XII. 342. p.; D1 1108

121 W XII. 460. p.

122 Györffy, 1987. I. 774. p.

123 Czeglédy, 1988. 10. p.

124 Uo. 84. p., azonban a hivatkozásban megadott oklevélben (D1 1835) nem szerepel „*Erney WyWar*”.

125 Komáromy, 1961. 646–647. p.

Pontosan nem ismert időpontban, Ernye három borsodi faluját, Kazincot, Lubnát és Haricát egy bizonyos Sándor comesnek adományozta „szolgálatainak érdemei” miatt („... *villas Erne bani Kosunch, Lubna et Herostuiche vocatas, quas idem Erne banus Alexandro comiti propter merita servitiorum contulerat ...*”).¹²⁶ Ez a Sándor eredetileg Ernye szerviense lehetett, de 1265-ben már István herceg szolgálatában állt, sőt Feketehalom várában is kitartott új dominusa mellett, aki ezért az 1267-ben megerősítette őt az Ernyétől kapott birtokaiban.¹²⁷ A fenti három falut tehát 1265 előtt kaphatta adományként Sándor Ernyétől, de hogy Ernye mikor és milyen körülmények között szerezte meg ezeket, az még hozzátétőlegesen sem dönthető el, talán borsodi ispánsága idején.

Néhány adatból feltételezhető, hogy az 1260-as években Ernye megpróbálta a varasdi birtokait növelni, mivel összeütközésbe került a gurki püspökkel vagy annak embereivel. Erről mindössze egyetlen, 1267. június 2-án, Zágrábban kelt oklevél tanúskodik, amelyet Marócsai Tamás comes, Irizlaus fia Iván comes, Inus zágrábi ispán és Barleus vrbóci ispán adtak ki, hogy a gurki püspök, Königsbergi Ottó és ezek „*socius*”-a, Kench valamint Ernye bán között elrendelt „*treuga*” határ-idejét a zágrábi káptalan előtt június 5-ről október 6-ig meghosszabították.¹²⁸ A gurki püspök ebben az időszakban Stájerországban igen nagy jelentőséggel bírt, hiszen a XIII. század közepétől a salzburgi érsek vikáriusai közülük kerültek ki.¹²⁹ (A salzburgi érseki tartomány a délkeleti részén határos volt Varasd megyével.) A békeszerződésben említettek közül azonosítható a püspök személye, Dietrich,¹³⁰ Königsbergi Ottó („*Otto de Kunsperg*”), aki az előbbi hűbérese volt;¹³¹ Kenchról

126 RegArp. 1873. sz. Az oklevél csak tartalmi kivonatban maradt meg Tamás országbíró egyik 1353-as ítéletlevelében átirva.

127 Uo.

128 UrkSt. IV. 153. p.

129 LexMit. IV. 795. p.

130 HierCat. 280. p.

131 Königsbergi Ottó 1265-ben kelt végrendeletében Raswor nevű falut a püspöktől kapott hűbértulajdonként nevezi meg (UrkSt. IV. 126. p.: „*quandam villam nomine Raswor, quam feodaliter possedi ab episcopo memorato*”). Ugyanebben az évben Dietrich püspök a Königsberg melletti heiligenbergi szerzeteseket („*fratres de Monte Sancte Marie virginis apud Chungesperch*”) minden birtokukkal a studenitzi Fons Gracie monostor fenntartásához alá helyezte, az erről kiadott oklevél megpecsételői között szerepel Königsbergi Ottó (UrkSt. IV. 96. p.). Nem véletlen, hogy a már említett végrendeletében Ottó Raswort — püspöke engedélyével — e monostornak adományozza. Ulrik herceg egyik ítéletlevelében pedig a világi tanúk között található Königsbergi Ottó lovag (UrkSt. IV. 150. p.: „*seculares [ti. a tanúk] vero milites Otto*

viszont több adat nincs. Az oklevél kiadói között szereplő személyekről inkább a tisztségük nyújthat információkat. Inust zágrábi, Tamást marócsai („comes de Morocha”), Barleust pedig vrbóci („comes de Vrboch”) ispánként nevezik meg az intulációban.¹³²

Az oklevélben leírt „*treuga*” pontos előzményei sajnos forrásokkal nem világítható meg. A békeszerződés záradéka rendelkezik a korábban már szabályozott legelőhasználatról, alighanem a vitás földterületek közelében.¹³³ A vizsály magyarázatát adhatja, hogy Ernye további szlavóniai birtokszerzései és a gurki püspök hasonló törekvései keresztettk egymást Magyarország és Stájerország határvidékén.¹³⁴ Talán összefüggésbe lehet hozni Ernye és a gurki püspök (vagy annak embereinek) konfliktusát azzal, hogy Ernye részt vett V. Istvánnak II. Otakár elleni, Stájerországot feldúló hadjáratában („... *pater noster* [ti. IV. László] ... *Erney banum Worosdiensem ... comites ... ad devastandum Stiriam transmisisset ...*”).¹³⁵

Két uralkodó vizsályában

Ernye életében egyfajta fordulópontot jelentett IV. Béla és fia, István közti vizsály, ami az ország megosztásához is vezetett. Miután István erdélyi herceg lett, Erdélyen kívüli területekre is kiterjesztette hatalmát, amely során előfordult, hogy az uralkodó és a herceg kölcsönösen feldúlták egymás híveinek birtokait. 1262. december 5-én ugyan békét kötöttek, de az országmegosztás képtelen helyzetet teremtett, mert „a territórium és az alattvalók köre nem fedte egymást”,¹³⁶ így pél-

---

de Kunigsperg ...”).

132 Marócsa egy olyan, Zágráb megyében lévő várszervezet központja volt, amelynek birtokait 1275-ben IV. László eladományozta. A Varasd megyei Vrbóc pedig a XIV. század elején mint a zágrábi püspökség egyik főesperességének székhelyeként bukkan fel. Arra, hogy korábban létezett a vrbóci ispánság, csupán ez az 1267-es oklevél derít fényt. Irizlaus fia Iván *comessége* itt alighanem nemzetségfői *zsupai* címről van szó. Vö.: Kristó, 1988. 50–51., 153., és 323. p. (A Stájer Oklevéltár kiadói az oklevél regesztájában orbázi ispánnak értelmezik Barleus tisztségét, ld.: UrkSt. IV. 153. p.)

133 UrkSt. IV. 153. p. „... *campum et erbas campestris ipsis Teutonicis in confinio in illa terra, quam usque ad hec tempora pactualiter pro pascendis pecoribus optinuerunt eisdem concederemus ...*”

134 Ennek pontos topográfiai meghatározását támogatja a Dietrich gurki püspök és Königsbergi Ottó személyéhez kapcsolódó birtokügyletek során előforduló helységek lokalizációja. Königsberg Cillitől délkeletre, Studenitz pedig Marburgtól délkeletre, Pölsach mellett található (UrkSt. III. 387–466. p. *passim*)

135 UrkBug. II. 40. p.

dául Ernye birtokainak zöme is az ifjabb király regnumának területére estek; talán ezért tartózkodott a Komárom megyei Füzitőn, a király környezetében, és nem valamelyik borsodi birtokán tartotta az országbírói székét. Ákos Ernye továbbra is királya híve maradt, amiben egyebek mellett pszichológiai tényezők is szerepet játszhattak: IV. Bélának köszönhette, hogy egyszerű Bihar megyei nobilisból két évtized alatt az ország egyik befolyásos bárójává lett.

1263–64 fordulóján István elfoglalta az országrészében lévő összes, az Árpád-ház nőtagjai kezén lévő uradalmat. Ezért IV. Béla báróinak seregét küldte ellene, akik 1264 őszére Erdély nagy részét elfoglalták és Feketehalom várát, ahová István menekült, ostromzár alá vették. Az ostromlott várát Miskolc nembeli Panyit mentette fel, ezután viszont István hívei mentek át ellentámadásba.¹³⁷ IV. Béla még több sereget küldött István ellen, az egyiknek Ernye volt a vezére („... *exercitum predicti avi nostri* [ti. IV. László], *cuus dux Erney banus fuerat ...*”).¹³⁸ 1266 után István több oklevelének narrációjában előfordul ez az ütközet, a legtöbb esetben kancelláriai sztereotípiává egyszerűsödve, vezéréről megnevezve („... *in conflictu Ernei bani*”¹³⁹ vagy „... *in bello Erney bani*”¹⁴⁰); István egy 1267-es okleveléből azt is lehet tudni, hogy a mai Tiszántúlon volt a csata („... *cum versus Tyciam direxissemus gressus nostros in conflictu Erney bani ...*”),¹⁴¹ ahol az Ernye vezette sereg vereséget szenvedett („... *ipsum Erney banum devinctum in prelio ...*”),¹⁴² sőt Csák nb. Péter magát Ernyét is foglyul ejtette („... *magister Petrus cum ... fratre suo ... ipsum Erney banum devictum in prelio captivavit ...*”, „... *dictum Erney potentialiter captivavit ...*”).¹⁴³ Az 1265. március elején lezajlott isaszegi csata István győzelmét hozta, ami eldöntötte az egész háború kimenetelét, és a két uralkodó már március 28-én békét kötött, amire a következő évben, a Nyulak-szigetén ünnepélyesen esküt is tettek.¹⁴⁴

136 Szűcs, 1993. 113–115. p.

137 Uo. 119–121. p.

138 HazaiOkmt. VI. 241. p.

139 F IV. 3. 345. p. és F IV. 3. 407. p.

140 W VIII. 255. p., W VIII. 259. p. és RegArp. 1901a sz.

141 F IV. 3. 407. p.

142 W IV. 23. p. és W IX. 12. p.

143 Uo., ill. W IX. 71. p.

144 Szűcs, 1993. 121–122. p.

IV. Béla és István között a küzdelem tovább folytatódott — más eszközökkel. Amint arról már szó esett, az országmegosztás egyik fő problémáját az jelentette, hogy mind IV. Béla, mind pedig István országrészében voltak olyan bárók, akik nem azt az uralkodót fogadták el dominusuknak, akinek az országrészében birtokaik egésze (vagy egy része) feküdt. Ákos Ernyével kapcsolatban Hahót nb. Panyitot kell megemlíteni, aki noha főleg a Dél-Dunántúlon volt birtokos (ez IV. Béla és ifjabbik fia országrésze volt), István ifjabb király alattvalójának vallotta magát. Mivel azonban az előbbi volt az illetékes bíró Panyit itteni birtokpereiben, mód nyílt az igazságszolgáltatás politikai felhasználására Panyit (és hívének keresztül István) ellen. 1267-ben Panyit és Ebed fiai Kemény, Reynold, valamint Ják között, egy Nicsk faluban lévő birtokrész miatt zajló perben előbbit elmarasztaló ítéletet hozott IV. Béla hat bárójából álló bíróság. Később Keményék többször panaszt tettek Panyit zaklatásai miatt, végül IV. Béla másik hat bárójával együtt, akik között ott volt Ernye bán mint országbíró („... *nos pro tribunali sedentes cum baronibus nostris ... Erney bano iudice curie nostre comite Castri Ferrei ...*”), valamint Panyit testvére, Csák is (!), aki IV. Béla híve volt; „patvarkodás” miatt 1267. szeptember közepén Panyitot összes birtokainak elkobzására ítélte és kúriájába idéztette, úgy hogy bárkinek jogában áll őt a király elé, akár erőszakkal is vinni.¹⁴⁵

A következő évben, 1268. március 18-án Ernye országbíróként és vasvári ispánként („*Nos Erney banus iudex curie domini regis comes Castri Ferrei*”) adja ki azt az oklevelet, amelyben megparancsolta az előbbi ítélet végrehajtását, de Panyitnak elkobzott birtokai egy részét a király (és Panyit fivére, Csák) közbenjárására visszaadta.¹⁴⁶ Mindenesetre ugyanazon év április 5-én Panyit fia Jakab maga és apja nevében tiltakozott IV. Béla egyik oklevele miatt, amely Farkas fehérvári prépost és Ernye bán vasvári ispán ítélete alapján („... *litere domini regis vel suorum iudicum, si que secundum sentenciam ... et Ernery bani comitis Castri Ferrei per dominum regem in iudices deputatorum ...*”) birtokaiktól megfosztja őket.¹⁴⁷

Ugyanakkor volt példa arra is, hogy Ernye nemcsak a fentihez hasonló jellegű perekben szerepelt, hanem — IV. Béla utasítására — együttműködve az ifjabb

---

145 UrkBurg. I. 336. p. „... *decrevimus nihilominus per fora et civitates regni nostri publice proclamari debere, ut ubicunque sepedictus Ponyth inveniri et reperiri poterit, ad curiam nostram adduci debeat ...*”

146 UrkBurg. I. 341. p.

147 UrkBurg. I. 343. p. IV. Béla és Panyit vizsgálja már az 1260-as évek elején elkezdődhetett. Erre utal az, hogy István ifjabb király 1264-ben megígérte: a Lőrinc országbíró és Farkas prépost által Panyit ellen hozott ítéletet trónra lépésekor vissza fogja vonni. (Vö.: *Bertényi*, 1976. 54. p.)

király által kijelölt Bás ispánnal, politikailag semleges ügyekben is részt vett mint bíró; az általuk kiadott oklevelet a győri prépost és káptalanja említi („... *litteras Erney et Baas comitum iudicum a dominis regibus deputatorum*”).¹⁴⁸

A két uralkodó ellenségeskedése más szempontból is fontos volt Ernye számára. A Borsodban szintén nagy birtokokkal rendelkező Miskolc nemzetség¹⁴⁹ egyik tagja, egy másik Panyit István oldalára állt, minden valószínűség szerint azért, hogy a herceg támogatásával riválisa, Ernye ellen, aki IV. Béla híve volt, hatékonyabban tudjon fellépni. Számításában nem is kellett csalatkoznia, mert az ifjabb király többször is kedvezett neki, pl. az 1263-ban (talán augusztus 24-én, Várkonyban) általa tartott királyi kongregáción a javára döntött egy birtokperben (jellemző módon Panyit ellenfele meg sem jelent a gyűlésen).¹⁵⁰ Miskolc nb. Panyit vezette a felmentő hadakat, amelyek kiszabadították Istvánt Feketehalom várából, és ő volt a vezére az Ernyét legyőző seregek is, sőt az az elégtétel is megadatott neki, hogy az elfogott Ernyét ő vezette István elé („... *exercitum Ernerij Bani ex missione predicti patris nostri contra nos venientem debellavit, adducendo nobis ipsum Ernerium banum dicti exercitus capitaneum captivatum*”);¹⁵¹ de harcolt Isaszegnél és később Bulgáriában is. 1268-ban dobokai ispán, 1270-ben pedig szőrényi bán. (Több oklevélben csak Panyit bánként szerepel, talán Ernye báni titulusa miatt tartotta fontosnak hangsúlyozni azt, hogy ő is bán, akkor is viselte a báni címet, amikor csak zalai ispán volt,¹⁵² sőt Panyit fiai „*filiis Panyth bani*”-nak nevezték magukat,¹⁵³ ahogyan Ernye fia István magát „*filius Erney bani*”-nak). Miskolc Panyit és Ernye közti borsodi hatalmi harcra a fiaik által kötött 1281-es kompromisszumból lehet következtetni.¹⁵⁴

148 HazaiOkm. III. 33. p., a datáláshoz ld. *Karácsonyi*, 1988. 136. p. Bás mesterre: *Pauler*, 1899. II. 250., 256. p.; *Szűcs*, 1993. 117. p.

149 *Györffy*, 1987. I. 737. p., 741–742. p.

150 *S. Kiss*, 1971. 18–19. p.

151 ZW I. 109. p. és W XII. 7. p.

152 *Karácsonyi*, 1900. II. 366–367. p.

153 W XII. 346. p.

154 W XII. 436. p. Ekkor Ernye fia István és Panyit bán fiai: László és Miklós maguk és fivérük, Pál nevében megegyeztek Zsolca és Arnót határaitól, illetve István a Panyit-fiaknak visszajuttatta azok Miskolchoz tartozó földjeit, valamint egy Filtó nevű halastavat.

Kegyvesztettség és visszatérés

V. István trónralépése után IV. Béla híveinek távoznuk kellett az ország főbb tisztségeiből, így Ernyének is be kellett érnie a varasdi ispánsággal, amelyet 1270. szeptember 8. után¹⁵⁵ kaphatott meg (ez a tisztség az ott lévő birtokai miatt fontos volt számára). Mindazonáltal nem szorult ki teljesen az ország vezetéséből, varasdi ispánként vett részt több más előkelő mellett 1270 novemberében¹⁵⁶ királya Stájerországot feldúló, már említett katonai akciójában, és jelen volt a II. Otakárral 1271. július 3-án Pozsonyban kötött békeszerződésnél, a béke pontjaira esküt tevő magyar bárók között. Az okmányban felsorolt személyek között Ernye a 11. helyen található, de a csak ispánságot viselők névsorában viszont az elsőn, megelőzve Panyit bánt, akkor zalai ispánt.¹⁵⁷ 1272. augusztus 3-án somogyi ispán volt,¹⁵⁸ ami arra utal, hogy nem vett részt a június 24-i, Gut-Keled nembeli Joachim által vezetett lázadásban,¹⁵⁹ és ezért maradhatott ispán.

Magyarország északkeleti részében sem gyengültek meg a pozíciói. Ezt támasztja alá az 1271-es generalis congregatio is, amelyet V. István tartott Hajóhalmán (*Hayholm*) és Hevesen (*Heues*), a Dunától Kelet felé lakó összes nemes számára, hogy az ország állapotát helyreállítsák („... *pro statu regni nostro reformando*”), ahol Lampert egri püspök egyháza kiváltságainak megújítását kérte. A gyűlés elhatározta, hogy az egri egyházmegyéből 25 idősebb nemeset kiválasztanak („... *viginti quinque seniores nobiles de dyocesis Agriensis eligentis*”), akik majd eskü terhe mellett közlik az egri egyház kiváltságait.¹⁶⁰ A huszonöt, Kelet-Magyarország nemesi társadalmát reprezentáló előkelő között Ernye az első helyen szerepel a kiváltságokat tartalmazó és a gyűlést említő oklevélben: „... *electis ipsis nobilibus videlicet Yrineo bano de genere Akus*...”. A névsorban még megtalálhatóak az Aba, a Gutkeled, a Csák, a Káta és az Órsúr nemzetség tagjai is, de vitathatatlannal Ernye a „legnagyobb név”.¹⁶¹

---

155 W VIII. 277. p., akkor még Miklós volt a varasdi ispán.

156 *Pauler*, 1899. II. 284. p.

157 W III. 247. p. Panyitot az oklevél „*Porach banus comes Zaladiensis*”-nek írja, de több adat szól Miskolc Panyit zalai ispánságáról, pl. S V. 568. p.

158 HazaiOkmt. VIII. 438. p.

159 *Pauler*, 1899. II. 302–303. p.

160 A hajóhalmi gyűlésre ld.: *S. Kiss*, 1971. 19–21. p.

161 Df 209901

IV. László uralkodása alatt Ernye ismét elfoglalhatta a helyét az ország főméltóságai között. Ebből az időszakból szerencsés módon viszonylag sok olyan királyi oklevél maradt fenn, amely méltóságsorokat foglal magába, és ezek alapján meghatározható az általa betöltött méltóságok viselésének évköre. 1272. november 15-től december 1-ig mint tárnokmestert és varasdi ispánt sorolják fel a series dignitatumok.¹⁶² A tárnokmesteri intézmény e korszakban válik jelentőssé, és az 1260–70-es években már a főbb méltóságok közé tartozott.¹⁶³

1273. március 29-től május 27-ig Ernye a méltóságsorok tanúsága szerint sói és ozorai bán volt („*Erney bano de Vazara et de Sov*”), az előbbi időpontban pedig a belini kenézi címet is viselte: „*Herney bano de Vozora et Sou et kenezio de Belin*”.¹⁶⁴ 1273. május végétől kezdve 1274. szeptember közepéig (ekkortól Ernye már más tisztséget viselt) több sói és ozorai bán személye nem ismeretes,¹⁶⁵ és ezért nem lehetetlen, hogy ez idő alatt továbbra is ő maradt e tisztség viselője. 1274. szeptember 30-tól november 27-ig ismét az országbírói és ezenkívül a szatmári ispáni méltóságot töltötte be (minden bizonnyal e tisztségének köze van a Szatmár megyei Ernye-birtokokhoz).¹⁶⁶ (1274. szeptember 25-én még Miklós volt az országbíró.¹⁶⁷) Ugyanebben az évben két ízben is csak mint országbíró fordul elő.¹⁶⁸ A méltóságsorokban Ernye pozíciója stabilan az ötödik-hatodik hely a világi tisztségviselők sorában, sói és ozorai bánként is, tehát nem feltétlenül a tisztségének, hanem személyének fontosságát fejezte ki ily módon a kancellária. IV. László uralmának ezen szakasza a bárói „pártharcok” jegyében telt; a korszakot jellemző zűrzavart mutatja az is, hogy lehetetlen eldönteni, Ernye melyik csoportosulás híve volt. 1272. november közepétől ő is tisztséget kap, amikor a Gutkeled–Kőszegi

162 RegArp. 2314. sz. és F V. 2. 50. p. 1272. december közepe után (Gut-Keled nb.) Joachim volt a tárnokmester (W IX. 2. p. és RegArp. 2334. sz.)

163 Az Aranybulla a nádort, a bánt, a vajdát, valamint a királyi és királynéi udvarbírákat sorolja a legfőbb „jobbágyok” közé, a tárnokmester nem is fordul elő a törvény szövegében. Vö.: *Érszegi*, 1972. 16–19. p.

164 RegArp. 2355. sz. 1273. március 29. előtt Henrik volt a sói és ozorai bán (RegArp. 2357. sz.); MonStrig II. 20. p. és KözpkOkI Szöv. 108. p.; A belini kenézség alighanem az ozorai és sói bánságok területéhez kapcsolódott, amelyeket — több más délvidéki bánssággal együtt — 1272-ben hozták létre a Kőszegi Henrik által meggyilkolt Béla macsói herceg tartományából.

165 RegArp. 2364–2556. sz. passim.

166 W XII. 90. p. és RegArp. 2562. sz.

167 HazaiOkmt. VI. 199. p.

168 W IV. 39. p. és S VI. 705. p.

által vezetett főurak kerülnek hatalomra; 1274 második felében, immár a Csák-„párt” tagjaként lett országbíró.¹⁶⁹

1274. november 27. után Ernye eltűnik a forrásokból és a későbbiekben sem mint élő személyről szólnak az oklevelek. Valószínűleg 1274 végén vagy 1275 elején halhatott meg.

A „karrier” mérlege

Ernye karrierjét a tatárjárás utáni időszak arisztokrácia egyes tagjai pályaképeinek összehasonlító elemzésével, valamint IV. Béla személyi politikájának ismeretében lehet megítélni. Fügedi Erik mutatta ki, hogy már II. András korában, nem kis részben az uralkodó törekvései miatt „... a méltóság- és tisztségviselők kis csoportja ... szűk klikké vált”.¹⁷⁰ Újabbán Szűcs Jenő IV. Béla tatárjárás utáni politikájának elemzése során jutott hasonló eredményre: „Alig másfél tucatnyi személyből állt az az exkluzív csoport, amely a kormányzat legfelsőbb szintjén, mintegy a király legbelsőbb munkatársi köre gyanánt az ország ujjaépítését irányította”.¹⁷¹

A Szűcs Jenő által megadott névsort (Kán László, Türje Dénes, Geregye Pál, Csák Máté, Lőrinc, Gutkeled István, valamint az ifjabb nemzedékhez tartozó Buzád nb. Hahót-Csák, Héder nb. Kőszegi Henrik, Rátót Loránd, Pok Móric, Aba Lőrinc és Ákos Ernye)¹⁷² vizsgálva feltűnik, hogy Ernye kivételével ezeknek a személynek az apja is méltóságokat vagy tisztségeket viselt a tatárjárás előtt, IV. Béla vagy II. András uralkodása alatt (Türje Dénest és Gutkeled Istvánt leszámítva, nekik ugyanis nem az atyjuk, hanem tesvéreik, illetve nagybátyjaik). Ernye tehát a „körön kívülről” tudott bejutni a politikai elitbe, amihez a már ismertetett érdemek mellett egyéb erényekre, tehetségre és valószínűleg nem csekély szerencsére is szüksége volt.

Az a tény, hogy Ernye „homo novus”-nak számított a bárók között, eleinte tükröződött a királyi oklevelek méltóságsorában elfoglalt helyzetében. 1251-ben két oklevélben is az ispánok között negyedikként, utolsóként szerepel mint varasdi ispán.¹⁷³ Azaz már megemlítik (míg az ispánok nagy részét nem), de csak a névsor

---

169 A „klikk-harcokra” ld.: Szűcs, 1993. 283–285. p.

170 Fügedi, 1986. 107. p.

171 Szűcs, 1993. 14. p.

172 Életrajzokat tárgyalja: Karácsonyi, 1900. I–III. passim.

173 W VII. 319. p. és W XII. 691. p.

legvégén; 1272-ben viszont V. István (akivel pedig szembekerült Ernye annak ifjabb királysága idején) egyik diplomájában, szintén varasdi ispán mivoltában a második helyen állt a méltóságsorban, megelőzve a királynéi udvar tisztségviselőit.¹⁷⁴ Itt minden bizonnyal arról lehet szó, hogy nem hivatala jelentősége, hanem személyének fontossága miatt foglalja el ezt a helyet az oklevélben felsorolt *dignitari*usok között. A két oklevél (amelyek keletkezésének időpontja között több, mint húsz év telt el) méltóságsora mintegy megvilágítja Ernye pályafutásának ívét, befolyásának változását.¹⁷⁵

Tanulságos az Ákos nemzetség Bebek-ágának példáját felidézni a karrier ilusztrálására. Az Ákos nemzetség e két ága közötti genealógiai kapcsolat nem tisztázott. A Bebek-ágból elsőként Máté fia Szár-Detre és Fülöp bukkan fel a forrásokban. Mindketten Kálmán halicsi király majd szlavón herceg udvarában szerepeltek. Szár-Detre Kálmán mellett harcolt a sajómezei ütközetben, amely után a IV. Béla menekülését segítők között találjuk. 1242-ben pedig Sopron ostromában vett részt. Testvére, Fülöp pedig a kemléki királyi várat őrizte a tatár támadás idején. Érdemeikért IV. Bélától birtokadományokat nyertek, főleg Gömörben és Borsodban. Az indulásuk tehát nagyon hasonló, mint Ernyeé, de a folytatás már nem: ezután I. Lajos koráig a Bebek nem tartoztak a fontos családok közé.¹⁷⁶

Ernyeé azonban sikerült „megkapaszkodnia” az arisztokrácia felső rétegében és mindvégig IV. Béla környezetének tagja maradt; s még ha nem is volt a tárgyalt időszak alatt kulcsszerepe a politikai eseményekben, mindenképpen az uralkodó bizalmasának, „munkatársának” tekinthető. Tekintélyét mutatja, hogy IV. Béla halála után, idősen is „számolni” kellett vele a főúri pártharcokban; majd a XIII–XIV. század fordulóján különösen fia, István politikai szerepe lesz majd jelentős.

174 F V.1 192. p.

175 A *series dignitatum*-ok a XIII. század második felében már nem tanúfelsorolások, tehát nem azért nevezték meg az ott szereplő nevét és tisztségét, mert jelen volt annál a jogi aktusnál, amelyről az oklevelet kiállították (természetesen ez a lehetőség sincs kizárva), hanem mert bizonyos tekintéllyel bírt. Vö.: *Szentpétery*, 1930. 104. p., aki azonban többek között azt írja a XIII. századi oklevelek méltóságsorával kapcsolatban: „Hogy azonban a névsorból egyes tisztségeknek időnkint való kihagyása és különösen a megyés ispánok közül néhánynak felemlítése bír-e vajjon különösebb jelentőséggel, azt szintén speciális vizsgálatoknak kell megállapítaniuk”. Hasonló megjegyzés tehető a tisztségek, méltóságok sorrendjével kapcsolatosan is. A méltóságsorok adataiból von le következtetéseket II. András kormányzati reformját illetően: *Nógrády*, 1994.

176 Uo. I. 100–101. és 109–110. p. E helyen szeretném megköszönni Zsoldos Attilának, a történelemtudomány kandidátusának az eredetileg diplomamunkának készült tanulmány elkészítésében nyújtott segítségét.

Rövidítések jegyzéke

- AnjouOkmt. Anjou-kori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Szerk.: Nagy Imre, Tasnádi Nagy Gyula. I–VII. köt. Bp., 1878–1920. (MHHD)
- ApponyiOkt. A Pécz nemzetség Apponyi ágának az Apponyi grófok családi levéltárában őrizett oklevelei. I. köt. 1241–1526. Bp., 1906.
- AUSB Acta Universitatis Scientiae Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio Historica.
- AUSzAH Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica.
- Bertényi, 1976.* *Bertényi Iván: Az országbírói intézmény története a XIV. században.* Bp., 1976.
- Bolla, 1957.* *Bolla Ilona: Az Aranybulla-kori társadalmi mozgalmak a Váradi Regestrum megvilágításában.* In: AUSB I. köt. Bp., 1957.
- Bolla, 1961.* *Bolla Ilona: A jobbágytelek kialakulásának kérdéséhez. A „curia” és „mansio” terminusok jelentésváltozása az Árpád-korban.* In: AUSB II. köt. Bp., 1961.
- Borosy, 1978.* *Borosy András: Főurak, familiárisok, udvari harcosok Magyarországon a XIII. században.* In: HK, 25. (1978) 315–338. p.
- Bunyitai, 1888.* *Bunyitai Vincze: Kopasz nádor. Életrajz a XIII–XIV. századból.* In: Sz, 21. (1888) 15–32., 129–155. p.
- CB Castrum Bene, 1989. Várak a XIII. században. A magyar várépítéset fénykora. Szerk.: Horváth László. Gyöngyös, 1990.
- Csánki, 1890.* *Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–III., V. köt. Bp., 1890–1913. (Hunyadiak kora Magyarországon. VI–VIII., IX. köt.)*

- Csoma, 1904. *Csoma József: Magyar nemzetségi címerek.* Bp., 1904.
- Czeglédy, 1988. *Czeglédy Ilona: A diósgyőri vár.* Bp., 1988.
- Entz, 1994. *Entz Géza: Erdély építésze a 11–13. században.* Kolozsvár, 1994.
- Df *MOL Diplomatikai Fényképgyűjtemény.*
- DiplAnt. *Diplomata Hungariae Antiquissima accedunt epistolae et acta.* Vol. I. Edendo operi praefuit Georgius Györffy. Bp., 1992.
- DI *MOL Mohács előtti gyűjtemény.*
- Eckhart, 1908. *Eckhart Ferenc: A királyi adózás története 1323-ig.* Arad, 1908.
- Érszegi, 1972. *Érszegi Géza: Az Aranybulla (a hétszázötvenedik évfordulóján).* In: Fejér megyei történeti Évkönyv. 6. köt. Székesfehérvár, 1972. 5–26. p.
- Éttk Ús *Értekezések a történettudomány köréből. Új sorozat.*
- F *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.* Studio et opera Georgii Fejér. I–XI. Budae, 1829–1844.
- Fejérpataky, 1893. *Fejérpataky László: A Gutkeled Biblia.* In: Magyar Könyvszemle, Új folyam I. köt. (1892–93) 5–22. p.
- Fügedi, 1977. *Fügedi Erik: Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon.* Bp., 1977. (Éttk Ús 82.)
- Fügedi, 1986. *Fügedi Erik: Ispánok, bárók, kiskirályok. A középkori arisztokrácia fejlődése.* Bp., 1986. (Nemzet és emlékezet)
- Fügedi, 1991. *Fügedi Erik: Sepelietur corpus eius in proprio monasterio. A nemzetségi monostor.* In: Sz. 125. (1991) 35–67. p.
- G *Catalogus Fontium historiae Hungariae aevo ducum et regum stirpe Arpad descendentium ab anno Christi DCCC usque ad*

- annum MCCC1. Collegit Gombos Albinus Franciscus.
I–III. Budapestini, 1937–1938.
- Gerics*, 1962. *Gerics József*: A királyi bírói jelenlét a XIII–XIV. század fordulóján. In: Jogtudományi Közlöny, 16. (1962) 651–657. p.
- Gerics*, 1966. *Gerics József*: A Tátony nemzetségről. (Adalékok egy krónikahely értelmezéséhez.) In: TSz, 9. (1966) 1–23. p.
- Gerics*, 1967. *Gerics József*: Krónikáink néhány genealógiai vonatkozásáról. In: Irodalomtörténeti Közlemények, 71. (1967) 583–593. p.
- Gombocz*, 1915. *Gombocz Zoltán*: Árpád-kori török személyneveink. Bp., 1915. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai 16.)
- Györffy*, 1959. *Györffy György*: Tanulmányok a magyar állam eredetéről. Bp., 1959.
- Györffy*, 1983. *Györffy György*: A magyar állam félnomád előzményei. In: Nomád társadalmak és államalakulatok. Tanulmányok. Szerk.: Tókei Ferenc. Bp., 1983. 365–390. p. (Kőrösi Csoma Sándor Kiskönyvtár 18.)
- Györffy*, 1987. *Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–III. köt. Bp., 1963–1987.
- Györffy*, 1993. *Györffy György*: Krónikáink és a magyar őstörténet. Régi kérdések — új válaszok. Bp., 1993.
- HazaiOkmt. Hazai Okmánytár. Codex diplomaticus patrius. Kiad.: Nagy Imre, Paur Iván, Ráth Károly és Véghely Dezső. I–V. köt. Győr, 1865–1873., Ipolyi Arnold, Nagy Imre és Véghelyi Dezső. VI–VIII. Bp., 1876–1891.
- HierCat. *Eubel, Conradus*: Hierarchia Catolica medii aevi siv summorum pontificum, s. r. e. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1189 usque ad annum 1431 perducta. Monasterii, MDCCCXCVIII.
- HK Hadtörténeti Közlemények

- Holub*, 1933. *Holub József*: A vásárolt fekvő jószág jogi természete régi jogunkban. In: Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére. Bp., 1933. 246–254. p.
- Istványi*, 1937. *Istványi Géza*: A megyei írásbeliség első korszaka. In: Sz, 71. (1937) Pótfüzet. 517–552. (1–36.) p.
- Jakó*, 1940. *Jakó Zsigmond*: Bihar megye a török pusztítás előtt. Bp., 1940 (Település- és népiségtörténeti értekezések 5.)
- Kandra*, 1884. *Kandra Kabos*: Erne bán és fiai. In: Sz, 17. (1884) 114–126. p.
- Karácsonyi*, 1900. *Karácsonyi János*: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I–III. köt. Bp., 1900–1901.
- Karácsonyi*, 1988. *Karácsonyi János*: A hamis, hibáskeltű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig. [A Történelmi Tár 1908. évi számában megjelent „Pótlások ...”-kal kiegészítve.] A kötetet szerk. és az előszót írta: Koszta László. Szeged, 1988.
- Katona*, 1987. A tatárjárás emlékezete. Vál., szerk. és a jegyz.: *Katona Tamás*. Bp., 1987. (Pro Memoria)
- Kiss*, 1978. *Kiss Lajos*: Földrajzi nevek etimológiai szótára. I–II. köt. Bp., 1980.
- KMagyTörtLex. Korai Magyar Történeti Lexikon (9–14. század). Főszerk.: Kristó Gyula, szerk.: Engel Pál és Makk Ferenc. Bp., 1994.
- Komáromy*, 1961. *Komáromy József*: A diósgyőri várban 1958–1960-ban végzett ásatások régészeti és építéstörténeti vonatkozásai. In: Borsodi Szemle, 5. (1961) 643–659. p.
- Kovács*, 1987. *Kovács Béla*: Az egri egyházmegye története 1596-ig. Eger, 1987. (Az egri főegyházmegye sematizmusa III.)
- KözépkOkI Szöv. *Szentpétery Imre*: Középkori oklevélszövegek. Bp., 1927.
- Kristó*, 1973. *Kristó Gyula*: Csák Máté tartományúri hatalma. Bp., 1973.

- Kristó*, 1979. *Kristó Gyula*: A feudális széttagolódás Magyarországon. Bp., 1979.
- Kristó*, 1983. *Kristó Gyula*: Néhány megjegyzés a magyar nemzetségekről. In: *Uő.*: Tanulmányok az Árpád-korról. Bp., 1983. (Nemzet és emlékezet) 26–50. p.
- Kristó*, 1988. *Kristó Gyula*: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Bp., 1988.
- Kristó*, 1991. *Kristó Gyula*: Öt pondust fizetők és várhospesek. In: AUSzAH Tom. XCII. Szeged, 1991. 25–35. p.
- Kristó*, 1992. Középkori históriák oklevelekben (1002–1410). A szövegeket vál., az előszót és a jegyzeteket írta: *Kristó Gyula*. Szeged, 1992. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 1.)
- Kristó–Makk–Szegefü*, 1974. *Kristó Gyula–Makk Ferenc–Szegefü László*: Adatok korai helyneveink ismeretéhez. II. köt. In: AUSzAH Tom. XLVIII. Szeged, 1974.
- Kubinyi*, 1989. *Kubinyi András*: Árpád-kori váraink kérdése. Kísérlet egy közbülső kutatási mérleg felállításához. In: CB, 290–301. p.
- Kubinyi*, 1994. *Kubinyi András*: Főváros, rezidencia és az egyházi intézmények In: Magyar Egyháztörténeti Évkönyv. Annales Historiae Ecclesiae Hungaricae. 1. köt.: Kumorovitz L. Bernát emlékére. Szerk.: Bertényi Iván–Dóka Klára. Bp., 1994. 57–70. p.
- Kumorovitz*, 1964. *Kumorovitz L. Bernát*: A zselicszentjakabi alapítólevél 1061-ből („Pest” legkorábbi említése). In: TBM XVI. köt. Bp., 1964. 43–83. p.
- Kumorovitz*, 1971. *Kumorovitz L. Bernát*: Buda (és Pest) „fővárossá” alakulásának kezdetei. In: TBM XVIII. köt. Bp., 1971. 7–57. p.
- Kurcz*, 1962. *Kurcz Ágnes*: Arrenga und Narratio ungarischer Urkunden des 13. Jahrhunderts. In: Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 70. (1962) 323–354. p.

- LexMitt. Lexikon des Mittelalters. München–Zürich, 1980–
- M Codex Diplomaticus et epistolaris Slovaciae I–II. Ad edendum praeparavit Richard Marsina. Bratislava, 1971–1987.
- Makk*, 1972. *Makk Ferenc*: Megjegyzések II. Béla történetéhez. In: AUSzAH Tom. XL. Szeged, 1972.
- Mályusz*, 1971. *Mályusz Elemér*: Az V. István-kori Gesta. Bp., 1971. (Étk Ús 58.)
- Mályusz*, 1973. *Mályusz Elemér*: Királyi kancellária és krónikaírás a középkori Magyarországon. Bp., 1973. (Irodalomtörténeti Füzetek 79.)
- MHadTört. Magyarország hadtörténete I–II. köt. Szerk.: Liptai Ervin. Bp., 1987.
- MHHD Monumenta Historica Hungariae. Diplomata.
- MOL Magyar Országos Levéltár
- MonStrig. Monumenta ecclesiae Strigoniensis. I–II. Ed.: Ferdinandus Knauz, Strigonii, 1874–1882. III. Ed.: Lodovicus Crescens Dedek. Strigonii, 1924.
- Moravcsik*, 1988. Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Összegyűjt., ford., bev. és jegyzetekkel ellátta: Moravcsik Gyula. Bp., 1988.
- MZsidOkt. Magyar–Zsidó oklevéltár. I. köt. Szerk.: Weisz Mór–Friss Ármin. Bp., 1903. II–III. köt. Szerk.: Mandl Bernát. Bp., 1937–1938. IV. köt. Szerk.: Kováts Ferenc. Bp., 1938. V/1– . Szerk.: Scheiber Sándor. Bp., 1958– .
- Nógrády*, 1994. *Nógrády Árpád*: „Magistratus et comitatibus tenentibus”. II. András kormányzati rendszerének kérdéséhez. In: Sz. 128. (1994) 157–194. p.
- Nováki–Sándorfi*, 1992. *Nováki Gyula–Sándorfi György*: A történeti Borsod megye várai. (Az őskortól a kuruc korig.) Bp.–Miskolc, 1992.

- Ortvay*, 1882. *Ortvay Tivadar*: Magyarország régi vízrajza a XIII. század végéig. I–II. köt. Bp., 1882.
- Oszvald*, 1957. *Oszvald Ferenc*: Adatok a magyarországi premontreiek árpádkori történetéhez. In: Művészettörténeti Értesítő, 6. (1957) 231–254. p.
- Pauler*, 1899. *Pauler Gyula*: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. 2. kiad. I–II. köt. Bp., 1899.
- Petrovics*, 1978. *Petrovics István*: Nmezettségi monostoraink problémái. In: Acta Universitatis Szegediensis. Acta Iuvenum, 1978. 11–24. p.
- Pór*, 1888. *Pór Antal*: Trencsényi Csák Máté 1260–1321. Bp., 1888. (Magyar történelmi életrajzok)
- PrendTört. A pannonthalmi Szent Benedek-rend története. Kiadja a pannonthalmi Szent-Benedek rend. Szerk.: Erdélyi László, Sörös Pongrác. I–XII/B. Bp., 1902–1916.
- Rácz*, 1995. *Rácz György*: Az Ákos nemzetség címere. In: T, 67. (1995) 11–34. p.
- RegArp. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. I–II/1. Szerk.: Szentpétery Imre. Bp., 1923–1943. II/2–3. Szerk.: Szentpétery Imre–Borsa Iván. Bp., 1961.
- Reiszig*, 1941. *Reiszig Ede*: Vas vármegye főispánjai a tatárjárástól az Árpád-ház kihaltáig. In: Dunántúli Szemle, 2. (1941) 113–121., 249–257., 297–305.p.
- S *Smičiklas, T[adija]*: Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Sclavoniae. Diplomatski zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije II–XV. Zagrabie, 1904–1934.
- Sándorfi*, 1980. *Sándorfi György*: Motte típusú várak a történeti Borsod vármegyében. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve. 19. köt. Miskolc, 1980.

- Sándorfi*, 1989. *Sándorfi György*: Várak a történeti forrásokban, várak a terepen (tekintettel a történeti Borsod vár megyére). In: CB, 37–41. p.
- S. Kiss*, 1971. *S. Kiss Erzsébet*: A királyi generális congregáció kialakulásának történetéhez. In: AUSzAH Tom. XXXIX. Szeged, 1971.
- SRH *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. I–II. Tom. Bp., 1937–1938.*
- Sugár*, 1984. *Sugár István*: Az egri püspökök története. Bp., 1984. (Az egri főegyházmegye sematizmusa I.)
- Sz Századok
- Szabó*, 1937. *Szabó István*: Ugocsa megye. Magyarság és nemzetiség. Bp., 1937. (Tanulmányok a magyar népiségtörténet köréből I/1. köt.)
- Szentpétery*, 1922. *Szentpétery Imre*: V. István ifjabb királysága. In: Sz, 1921–1922. 77–87. p.
- Szentpétery*, 1930. *Szentpétery Imre*: Magyar oklevéltan. Bp., 1930. (A magyar történettudomány kézikönyve II. 3.)
- Szűcs*, 1993. *Szűcs Jenő*: Az utolsó Árpádok. Bp., 1993. (História Könyvtár. Monográfiák 1.)
- T Turul
- TBM Tanulmányok Budapest Múltjából
- Tóth*, 1978. *Tóth Melinda*: Buzád nemzetségbeli Csák soproni ispán (1246–1254) In: Soproni Szemle, 30. (1976) 194–210. p.
- TSz Történelmi Szemle
- UrkSt. Urkundenbuch des Herzogstums Steiermark. Bd. I–III. Bearbeitet von Joseph von Zahn. IV./1–3 Heinrich Appelt. Graz, 1875–1967.

- UrkBurg. Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. Bd. I–IV. Bearbeitet von Hans Wagner und Imtraut Lindeck-Pozza. Graz–Köln–Wien, 1955–1985.
- Váczy, 1927. *Váczy Péter*: A királyi serviensek és a patrimonialis királyság. In: Sz, 61–62. (1926–27) 243–290., 351–414. p.
- Váczy, 1994. *Váczy Péter*: A magyar királyság központi igazgatása a 11–12. században. In: *Uő.*: A magyar történelem korai századaiból. Szerk.: Glatz Ferenc. Bp., 1994. 103–112. p. (História Könyvtár. Monográfiák 5.)
- VárReg. Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróbalajstrom az 1550-iki kiadás hű hasonmásával együtt. Regestrum Variense examinum ferri candentis ordine chronologico digestum descripta effigie editionis a. 1550 illustratum sumptibusque capituli Variensis lat. rit. Curis et laboribus. Ioannis Karácsonyi et Samuelis Borovszky editum. Bp., 1903.
- Veszprémy, 1987. *Veszprémy László*: A magyarországi lovagságra vonatkozó néhány adat értelmezéséről. (Filológia és hadtörténet) In: HK, 34. (1987) 746–752. p.
- W *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. I–XII. Pest–Bp., 1860–1874. (MHHD VI–XIII., XVII–XVIII., XX., XXII:)*
- Wertner, 1891. *Wertner Mór*: Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Bp., 1891.
- Wertner, 1899. *Wertner Mór*: Az Árpádkori udvari tisztviselők sorozata. In: Történelmi Tár, 1899. 638–678. p.
- Wertner, 1901. *Wertner Mór*: Az Árpádkori ország- és udvarbírák genealógiája. In: T, 18. (1901) 7–26., 54–73. p.
- Wertner, 1909. *Wertner Mór*: Az Árpádkori bánok. In: Sz, 43. (1909) 378–415., 472–494., 555–570., 656–668., 747–757. p.

- Wertner*, 1915. *Wertner Mór: Névmagyarázatok.*
In: Magyar Nyelvőr, 44. (1915) 289–300. p.
- ZalaOklt. Zala vármegye története. Oklevéltár. Szerk.: Nagy Imre, Véghely Dezső és Nagy Gyula. I–II. köt. Bp., 1886–1890.
- Závodszy*, 1904. *Závodszy Levente: A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai.*
(Függelék: a törvények szövege) Bp., 1904.
- ZichyOkmt. A zichi és vásonkeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő. Szerk.: Nagy Imre, Nagy Iván, Véghely Dezső, Kammerer Ernő, Lukcsics Pál. I–XII. köt. Pest–Bp., 1871–1931.
- Zolnay*, 1964. *Zolnay László: István ifjabb király számadása 1264-ből.*
In: Budapest Régiségei. XXI. köt. Bp., 1964. 79–114. p.
- ZW Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Bd. I–IV. Von Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, Gustav Gündisch. V–VI. Gustav Gündisch. Hermannstadt–Bukarest, 1892–1981.
- Zsoldos*, 1991/a. *Zsoldos Attila: A királyi várszervezet és a tatárjárás.*
In: HK, 38. (1991) 45–76. p.
- Zsoldos*, 1991/b. *Zsoldos Attila: Adalékok a királyi várszervezet udvarispáni tisztségének történetéhez.*
In: Levéltári Szemle, 41. (1991) 20–31. p.
- Zsoldos*, 1992. *Zsoldos Attila: Jobbágypok a királyi várszervezetben.*
In: TSz, 34. (1992) 1–15. p.
- Zsoldos*, 1994/a. *Zsoldos Attila: Királyi szerviensek és nemzetsége(i)k.*
Bp., 1994. Kézirat.
- Zsoldos*, 1994/b. *Zsoldos Attila: Középkori históriák oklevelekben (1002–1410). A szövegeket vál., az előszót és a jegyzeteket írta: Kristó Gyula.*
In: Magyar Tudomány, 39. (1994) 879–882. p. Ismertetés.

**Péter Kis: „Der treue Baron des Königs“.
Die Laufbahn des Ernye de genere Ákos**

Die Arbeit stellt die Laufbahn eines Barons aus dem 13. Jh. — und damit das Modell der ungarischen oligarchischen Lebensstrategie und Politik der Zeit — vor.

Ákos Ernye (der Name Ernye ist die ungarische Version des lateinischen Irenaeuses) ist der Nachkomme des Genus Ákos, eines Geschlechtes aus dem 12. Jh., das in der ersten Hälfte des 13. Jh. in der Landespolitik über wenige Bedeutung verfügte. Ernye kam als Hofritter in den Hof von Béla IV. (1235–1270), wo er hauptsächlich bei den Ereignissen des Tatarenzuges (1241–1242), bzw. in den österreichischen Feldzügen der folgenden Jahre Verdienst und dadurch Güter und wichtige Ämte erwarb.

In dem ersten Teil der Ernyes Laufbahn ist zu beobachten, daß er seine Gütererwerben auf eine Region, auf das Gebiet des Komitats Borsod konzentrierte. Die Zusammenhang (nicht nur in dem Fall des Komitats Borsod, sondern auch in dem des Bács und Warasd) zwischen seinem Amt als Komitatsgespann und seinen in dem gegebenen Komitat erworben Gütern. Im Borsod erhöhte er seine Position durch Burgbau (Dédes, und vielleicht Diósgyőr).

In den 1260er Jahren erwarb er auch die wichtigsten Landeswürden — er wurde siebenbürgischer Banus/Woiwoda, später Hofrichter (*iudex curiae regiae*) — und hatte eine wichtige Bedeutung in dem Zwist der beiden Herrscher, Béla IV. und seines Sohnes, rex iunior István, an der Seite des ersten.

Während des Herrschens István V. (1270–1272) kam er nach provizorischer Ungnade wieder unter die bedeutendsten Barone, er behielt seine Position bis zu seinem Tode (etwa 1274/75).